

Interne notater

STATISTISK SENTRALBYRÅ

82/17

25. mai 1982

BARNEVERNSKLIENTER OG SOSIALE PROBLEMER. BESKRIVELSE AV ET ANALYSEOPPLEGG.

Av Even Flaatten

INNHold

	Side
Innledning	2
Del 1. Teori	
1.1. Barnevernet. Klienter og forvaltning	4
1.2. Sosiale problemer	5
1.3. Årsaker til sosiale problemer	6
1.3.1. Avviksteori	8
1.3.2. Velferdsteori	10
1.3.3. Marxisme	11
1.3.4. Tanke-modell	12
Del 2. Valg av undersøkelsens nivåer, masser og variabler	
2.1. Nivåer, masser og enheter	17
2.2. Avhengig variabel	18
2.3. Forklaringsvariabler	19
2.3.1. Inntekt og positivt og negativt samspill	22
2.3.2. To inntektsbegreper	24
2.3.3. Skattestatistikkens inntektsbegrep	25
2.3.4. Arbeidsinnsats	28
2.3.5. Miljøgoder	29
2.3.6. Sosialt nettverk	29
2.3.7. Tilgjengelige mål på miljøgoder og sosialt nettverk	31

forts.

Del 3. Undersøkelsesopplegg	Side
3.1. Innledning	34
3.2. Registreringstidspunkter	36
3.3. Antall barnevernsklienter i enkelte fødselskull	36
3.4. Analyse av samvariasjon og kausalitet på individ-nivå	38
3.4.1. Variabler	38
3.4.2. Klientandeler i forskjellige inntektsgrupper	41
3.4.3. Urbaniseringsgrad, mobilitet og klientandel	44
3.4.4. Inntekt, urbaniseringsgrad og klientandel	47
3.5. Stianalyse. Data på kommunenivå	49
Litteraturliste	51
Vedlegg: Filebeskrivelser og instruks 3 resultatfiler og 1 hjelpefile	54

Innledning

Utgangspunktet for Byråets beslutning om å foreta en analyse av barnevernet var - iallfall fra fagkontorets side - at det fantes et stort datamateriale som man antok at ikke var utnyttet i tilstrekkelig grad.

I utgangspunktet forelå det altså ikke én spesifisert problemstilling, men flere mindre presise problemstillinger.

En god del av arbeidet på prosjektet hittil har derfor gått til å velge og presisere enkelte problemstillinger, og å begrunne dette valget. Dette arbeidet avspeiles i notatet, som innledes med et vidt spekter av problemstillinger. Deretter blir temaet gradvis innsnevret.

Barnevernet består av to parter, den delen av det offentlige forvaltningsapparat som iverksetter tiltak etter lov om barnevern på den ene side, og mottakerne av disse tiltakene eller ytelsene (klientene) på den annen. (I samsvar med vanlig språkbruk blir imidlertid ordet "barnevernet" i dette notatet brukt om den ene av partene, nemlig forvaltningsorganet.)

En kan si at det begrep - eller det fenomen - som binder disse to partene i barnevernet sammen er "sosiale problemer", altså noe som den ene parten har for mye av og som den andre parten har til oppgave å fjerne. Med et slikt utgangspunkt kan det stilles følgende spørsmål:

Først en ren beskrivelse: Hvordan er barnevernet som forvaltningsapparat organisert? Hvilke oppgaver har det? Hvilke virkemidler (tiltak) har det til rådighet? Hvor mange og hvem blir klienter i barnevernet?

Den andre gruppen av spørsmål er mer problemorientert. Denne type beskrivelse har som siktemål å bidra til å løse problemer i barnevernet. De spørsmål som blir stilt er: Hva slags sosiale problem har barnevernsklientene? Hvorfor oppstår disse problemene? Og i hvilken grad blir problemene løst ved de tiltak som iverksettes?

En tredje type spørsmål har ikke barnevernet som egentlig studieobjekt, men retter søkelyset mot generelle forhold i samfunnet som studiet av barnevernet kan belyse. Spørsmål av denne typen: Hva er sosiale problemer, hvordan oppstår de, og hvilke reaksjonsformer blir de møtt med? Forbindelsen til barnevernet blir formidlet ved spørsmål av typen: Hvor stor andel av de sosiale problemene blir fanget opp i barnevernet? Er noen problem-kategorier særlig sterkt representert blant barnevernsklientene? Med andre ord: Hva kan studiet av barnevernsklientene fortelle oss om barn og ungdom med sosiale problemer i sin alminnelighet?

Blant disse spørsmålene har jeg valgt å legge vekt på to: årsaker til sosiale problemer, og faktorer som påvirker forekomsten av barneverns klienter i samfunnet. Jeg antar at det er en relasjon mellom spredningen av sosiale problemer blant barn og ungdom og spredning av barneverns klienter i samfunnet, slik at det er mulig å behandle disse to spørsmålene i sammenheng.

"Sosialt problem" er det av de to begrepene som er mest egnet til teoretisk behandling, og som er mest interessant fra en teoretisk synsvinkel. På den annen side er det lettere å gjennomføre en empirisk analyse av forekomst og fordeling av barneverns klienter enn en tilsvarende analyse av sosiale problemer.

Av dette følger at teoridelen i notatet i hovedsak er en drøfting av begrepet "sosialt problem" og dets årsaker. Teoridelen inneholder også en kort introduksjon om barnevernets organisasjon, oppgaver og klienter.

Selve analysen setter derimot forekomst og fordeling av barneverns klienter i sentrum, og analysen er i første rekke en studie av hvordan denne klientiseringen varierer med forskjellige forklaringsvariabler. Ved utvalg og definisjon av forklaringsvariabler blir det imidlertid ikke bare tatt hensyn til forventet samvariasjon med den avhengige variabelen - klientisering i barnevernet. Det blir også tatt hensyn til at resultatene skal være et bidrag til beskrivelse av årsakene til sosiale problemer.

Selv om studiet av barneverns klientene bør kunne være et bidrag til studiet av sosiale problemer, må ikke "barneverns klient" oppfattes som en operasjonell definisjon på gruppen av barn og ungdom med sosiale problemer. Vi vet at de to massene ikke er sammenfallende, fordi mange barn og ungdommer med sosiale problemer til dels har kontakt med andre deler av det offentlige hjelpeapparatet enn barnevernet (f.eks. barne- og ungdomspsykiatrien eller pedagogisk-psykologisk rådgivningstjeneste ved skolene), og til dels har de ingen kontakt med hjelpeapparatet i det hele tatt.

I tillegg til at de to massene - "barneverns klienter" og "barn og ungdom med sosiale problemer" - ikke er sammenfallende, er det uklart i hvilken grad de to massene avviker og samsvarer med hverandre.

Når jeg likevel vil studere de to fenomenene i sammenheng er det fordi jeg antar at barneverns klientene til tross for de nevnte innvendingene utgjør en viktig del av gruppen barn og ungdom med sosiale problemer.

Del 1. Teori

1.1. Barnevernet. Klienter og forvaltning

I 1980 ble det gjort henvendelse til barnevernsmyndighetene om 6 650 barn. Det ble iverksatt vernetiltak for noe under halvparten av disse barna. Ved utgangen av året var det i verk tiltak for 9 700 barn og ungdommer. Barnevernsnemdene hadde overtatt omsorgen for nesten halvparten av disse barna. Fosterhjem og tilsyn i hjemmet er de mest vanlige tiltak som settes i verk.

Det er flere gutter enn jenter som er klienter i barnevernet. Det er flere klienter blant 14-17-åringene enn i andre aldersgrupper. Det er flere barn og unge i barnevernet i de store byene enn i landdistriktene.

Barnevernet som forvaltningsapparat består først og fremst av to kommunale organer, barnevernsnemda og dets administrasjon. Nemda fatter de fleste og viktigste vedtak om inngrep eller tiltak overfor enkeltklienter. Administrasjonen utfører vanligvis saksbehandlingen og legger sakene fram på nemndsmøtene.

Det sosiale arbeidet - saksbehandlingen før og etter et nemndsvedtak - er kommunalt ansvar. Fylkeskommunen har etter Ot.prp. nr. 12 (1978-79) ansvar for planlegging og økonomi for barnevernsinstitusjonene. Fylkesmannen ved barnevernskonsulenten har blant annet til oppgave å veilede kommunene. Fylkesmannen er også ankeinstans. Øverste faglige myndighet for barnevernsarbeidet er Sosialdepartementet ved 1. sosialkontor (Barnevernskontoret).

Barnevernets viktigste oppgave ifølge Barnevernsloven er å gripe inn med tiltak når ett eller flere av følgende forhold er til stede:

1. Barnet blir slik behandlet eller lever under slike forhold at dets helse (fysisk - psykisk) eller utvikling utsettes for skade eller alvorlig fare.
2. Barnet viser ved lovbrudd eller annen adferd så dårlig tilpasning til miljøet at særlige tiltak er påkrevd.
3. Barnet er uten forsørger eller foreldrene er ikke i stand til å forsørge det på forsvarlig måte, og det blir heller ikke på annen måte sørget forsvarlig for det.
4. Barnet er sjukt eller lider av kroppsslyte, nedsatte åndsevner eller andre mangler og de nødvendige tiltak er ikke tatt for å gi den pleie eller behandling som det har behov for, og som det etter tilhøva er mulig å gi det.

I tillegg kommer en del generelle oppgaver etter lov om barnevern:

Nemnda har et ansvar overfor alle barn og unge i kommunen. Den skal følge med i de forhold barn og ungdom i sin alminnelighet lever under og være

en opplysnings- og rådgivningssentral for alle i aldersgruppene. I tillegg skal den være rådgivende og forslagsstillende organ for kommunestyret når det gjelder bevilgninger og kommunale barnevernstiltak.

Nemnda utfører også visse oppgaver etter andre lover enn barnevernsloven. Mest arbeidskrevende av disse oppgavene later det til å være å behandle saker om foreldremyndighet til barn hvis foreldre ikke lever sammen. Dessuten gir nemnda uttalelse til fylkesmannen i forbindelse med adopsjons-søknader.

Har barnevernet noen funksjoner utover de offisielle målsettinger? Har opprettelsen av barnevernet og iverksettelsen av dets tiltak fått andre virkninger enn det som lovgiverne hadde ventet?

Som nevnt i innledningen vil prosjektet ikke omfatte analyse av sosialpolitiske tiltak med henblikk på offisielle målsettinger og reelle virkninger. Men jeg vil nevne at det fins atskillig litteratur som er kritisk til den offisielle sosialpolitiske ideologien slik denne kommer til uttrykk i Barnevernskomitéens innstilling. Et forsøk på samlet framstilling av sosialpolitikens funksjoner ut fra en slik "systemkritisk" synsvinkel finnes i et arbeidsnotat av S. Stjernø (Stjernø 1980).

Stjernø stiller opp seks funksjoner, tre knyttet til økonomien og tre funksjoner knyttet til opprettholdelse av samfunnets stabilitet og harmonisering av motsetninger. De tre økonomiske funksjonene er reproduksjon av arbeidskraften, reproduksjon av reproduksjonsbetingelsene og regulering av kjøpekraften. De tre siste funksjonene er inntektsutjamning, sosial kontroll og legitimering av Staten eller samfunnstypen ("Velferdssamfunnet").

1.2. Sosiale problemer

Begrepet "sosialt problem" er uvanlig mangetydig. I den videste betydningen brukes det om et hvert problem som forekommer i samfunnet. Mer vanlig er det å knytte begrepet til de problemer en søker å løse ved sosialsektorens tiltak. Det er nærmest i denne betydningen at begrepet introduseres i innledningen i dette notatet.

For en nærmere presisering vil jeg vise til de ovenfor nevnte fire betingelser for at barnevernet skal gripe inn overfor en person eller en familie. De sosiale problemer blir da manglende omsorgsevne, stor omsorgsbyrde, dårlige materielle kår, eller mellommenneskelige konflikter i en slik grad at barnevernet (de sosiale myndigheter) bør gripe inn. Et økonomisk eller materielt problem er et sosialt problem først når det oppstår helseskade, fare for dette, eller feiltilpasning i forhold til samfunnets regler. Tilsvarende er et problem i forbindelse med arbeid eller skole eller en familie-

konflikt et sosialt problem bare når det får helsemessige eller atferdsmessige følger på en slik måte som det er beskrevet ovenfor.

Det bør knyttes et par kommentarer til denne definisjonen på et sosialt problem. For det første er definisjonen ikke overskridende. Den bygger på (de sosiale) myndighetenes egen definisjon av sine oppgaver. Fordelen med dette er at definisjonen av "sosialt problem" kommer nær til det empiriske materialet, som omfatter personer som barnevernsmyndighetene mener har sosiale problemer. Ulempene ved definisjonen ville komme til syne ved en evaluering av barnevernets virksomhet. Ved en slik evaluering må selvfølgelig barnevernets selvfortolkning av problemenes art være gjenstand for en grundig drøfting.

For det andre tar ikke definisjonen stilling til om visse sosiale forhold er sosiale problemer ut fra almengyldige standarder eller om de blir problemer på grunn av omgivelsenes oppfatninger og reaksjoner på forholdene.

For det tredje gir ikke definisjonen noen klar grense for hva som er et sosialt problem, ettersom barnevernsloven ikke angir noen klar grense for hvor stort et problem må være for at nemnda skal gripe inn. Nemnda skal gripe inn når barnets helse eller utvikling utsettes for skade eller alvorlig fare, når barnet viser særskilt dårlig tilpasning til miljøet, når det ikke blir forsørget på forsvarlig måte eller ikke får den pleie og behandling som det har behov for. Dette åpner for en stor grad av skjønn (jfr. Sveri 1957).

Til tross for de

nevnte begrensningene oppfatter jeg definisjonen som tilstrekkelig utarbeidet for dette prosjektet. For en grundig drøfting av begrepet "sosialt problem" kan en f.eks. lese hovedfagsoppgave av Ivar Amundsen (1980).

1.3. Årsaker til sosiale problemer

Man finner årsaker til sosiale problemer på makro- og mikro-nivå, d.v.s. i strukturelle forhold i samfunnet, i mellommenneskelige forhold i grupper og familier, og i individers ressurser, levekår og holdninger.

De forskjellige årsaksforhold er blitt studert innenfor ulike sosiologiske tradisjoner og ved hjelp av ulike teorier.

Velferdsteorien er gjerne referanserammen for studiet av materielle og til dels helsemessige og sosiale levekårskomponenter.

De mellommenneskelige problemer søkes i stor grad beskrevet og forstått ved avviksteori eller konfliktteori.

Fremherskende teorier og inspirasjonskilder for beskrivelse av strukturelle forhold i samfunnet er strukturfunksjonalismen og den dialektiske materialismen.

Jeg kjenner ikke til studier som beskriver forholdet mellom personlige holdninger og sosiale problemer med forankring i sosiologisk teori og empiri. Relasjonen er etablert ved ordspråk av typen "Det kommer ikke an på hvordan man har det, men hvordan man tar det." Ettersom jeg her ikke har fag-litteratur å støtte meg til, velger jeg imidlertid å forlate det temaet.

Teoriene på makro- og mikro-nivå står i et visst forhold til hverandre. Tradisjonell avviksteori bygger på strukturfunksjonalistisk tankegang. Velferdsteori er utviklet av sosialøkonomiske begreper og tenkemåte. Konfliktteori er knyttet til dialektisk materialisme (marxisme), eller til skoler som har funnet mye inspirasjon i marxismen som Frankfurterskolens "kritisk teori".

Denne framstillingen må oppfattes som et forenklet skjema. Teoriene griper inn i hverandre på en mye mer kompleks måte enn det er framstilt her. De enkelte teorier - eller kanskje sosiologiske "skoler" eller "retninger" er bedre ord - pretenderer å gi en tilnærmet altomfattende beskrivelse av samfunnet, men i praksis har de vist seg mest egnet til å behandle visse, avgrensede emner. Velferdsteorien kan tjene som et eksempel. Etter det jeg kjenner til har velferdsteoretiske modeller vært anvendt mest i forbindelse med enkeltpersoners og gruppers levekår. Men velferdsteorien, slik denne kommer til uttrykk i den norske levekårsundersøkelsen (NOU 1976: 28, side 17), pretenderer å beskrive årsaker til sosiale problemer også på system-nivå.

I det følgende vil jeg konsentrere beskrivelsen om årsaker på individ- og gruppenivå. Det vil føre for langt å beskrive makro-økonomiske og makro-sosiologiske strukturer og prosesser som fører til sosiale problemer og ulike levekår i dagens samfunn.

Jeg avviser ikke makro-kreftenes betydning for utviklingen av sosiale problemer. Avhengig av hvilken fagdisiplin og skole en tilhører anser en f.eks. markedskreftene for å være helt vesentlige enten til å løse sosiale problemer eller til å skape dem eller begge deler. De strukturelle forhold blir oppfattet som vesentlige, men det er langt fra kartlagt på hvilken måte disse strukturene påvirker forekomsten av sosiale problemer. (En offentlig publikasjon hvor dette spørsmålet ble diskutert, er Spesialanalyse 2 til Langtidsprogrammet 1974-77).

Jeg antar at selv om makro-prosesser er dominerende krefter i samfunns-utviklingen, er levekårskomponentene helt sentrale mellomliggende variabler mellom makro-nivået og forekomst av sosiale problemer. Jeg antar altså at når strukturelle forhold virker problemskapende, skjer dette i stor grad ved å forringe - eller ikke forbedre - folks levekår.

Jeg ser det også slik at studier av relasjonen mellom levekår og sosiale problemer kan være et viktig trinn på veien til å få kunnskap om relasjonen mellom strukturelle forhold i samfunnet og sosiale problemer.

Jeg vil sette opp en modell eller tankeskjema, hvor disse elementene som her er nevnt søkes plassert. Men først skal jeg referere til noen av de viktigste teoriene om årsaker til sosiale problemer.

1.3.1. Avviksteori

Den mest fremherskende "skole" eller retning innenfor sosiologien i Norge i de første 20 årene etter 2. verdenskrig var strukturfunksjonalismen.

Det kan sies at denne sosiologiske retningen var inspirert av biologien. Samfunnet ble sett på som en organisme, og de enkelte samfunnsstrukturer skulle ivareta forskjellige funksjoner, som produksjon, reproduksjon, læring av roller osv.

Etter strukturfunksjonalistisk tankegang er det naturlig å se på sosiale problemer helt eller delvis som sosialt avvik. Et sosialt avvik er et brudd med de sosiale omgivelsers forventninger og normer. Lovbrudd, alkoholmisbruk og skoleproblem er tydelige eksempler på sosiale avvik.

I den grad det er en vanlig oppfatning at man skal klare seg uten spesiell offentlig understøttelse, er det å motta hjelp fra sosialetaten avvik i seg selv. En kan imidlertid spørre om denne forestillingen passet bedre tidligere da forvaltningsapparatet var lite, enn i dag når stat og kommune griper inn i så mange samfunnsforhold med forskjellige typer støttetiltak.

Den atferdsform som man mest umiddelbart forbinder med sosialt avvik er kriminaliteten. Jeg skal i det følgende se litt på hvordan denne avvikstypen blir beskrevet i kriminologien.

I følge Ragnar Hauge (Hauge 1970) finnes det to sentrale kriminologiske skoler. Den ene har sitt utspring i Durkheim og er videreutviklet bl.a. av Merton og antar at sosial desorganisasjon (anomie) er den viktigste årsaken til kriminalitet. Den andre hovedretningen innenfor kriminologien kalles gjerne Chicago-skolen og legger vekt på beskrivelsen av kriminelle del-kulturer, hvordan disse oppstår og utvikler seg.

Hauge har laget et skjema (se nedenfor) hvor han presenterer de viktigste av Chicago-skolens forfattere. Samlet kan det sies at lovbrysterne reagerer med frustrasjon og andre spenningstilstander på visse problemer som de ikke er alene om, nemlig lav sosio-økonomisk status og overgangen fra barn til voksen.

Det bør vel føyes til at den type kriminalitet som her er blitt studert, går under betegnelsen "tradisjonell" i motsetning til "moderne" kriminalitet. Moderne kriminalitet omfatter forskjellige typer økonomisk svindel, og er mindre aktuell i barneverns-sammenheng, da denne aldersgruppen sjelden har slike posisjoner at de kan begå den type lovbrudd.

Forutsetninger for oppkomsten
av en kriminell delkultur

	Problem	Kriminalitet	Gruppe
COHEN	Statusfrustrasjon som følge av at den unge ikke klarer å leve opp til middelklasse-samfunnets forventninger	En mulighet til å vise sin forakt overfor kravene fra middelklasse samfunnet	En forutsetning for oppkomsten av en delkultur og beskyttelse mot skyldfølelse og oppnåelse av av status
BLOCH og NIEDERHOFFER	Pubertetskrise som følge av at den unge ikke får rettigheter og plikter som voksen	Manifestasjon av at man er voksen	En forutsetning for oppkomsten av en delkultur og bekreftelse på at ens atferd er voksen
MILLER	Kjønnsidentitetsproblemer som følge av overgangen fra den kvinnedominerte familie til mannssamfunnet	Manifestasjon av at man er mann	En forutsetning for oppkomsten av en delkultur og normalt ledd i utviklingen
	Trøstesløshet som følge av tilværelsens gråhet og monotoni	Et element i den lavere arbeidsklassekultur	
CLOWARD og OHLIN	Suksessfrustrasjon som følge av at den unge ikke klarer å realisere sitt aspirasjonsnivå	Illegitim måte å realisere sine aspirasjoner på	En forutsetning for oppkomsten av en delkultur

Faktorer som integreres i teoriene

Alder	Kjønn	Sosial klasse	Ytringsformer
En modningsprosess hvor med man vokser ut av kriminaliteten	Andre statuskrav for kvinner	Bare arbeidsklassebarn handicapped når det gjelder å leve opp til middelklasseforventningene	Vandalisme og kortsynte handlinger som uttrykk for reaksjonsdannelse
Pubertetskrise et ungdomsfenomen	Puberteten mindre problematisk for kvinner		Handlinger som oppfattes som voksne
Kjønnsidentitetsproblemer et ungdomsfenomen	Adekvat kjønnsidentitet for kvinner	Den kvinnedominerte familie og en spesifikk arbeidsklassekultur et særtrekk i den lavere arbeiderklasse	Handlinger som oppfattes som mandige innenfor arbeiderklassekulturen
	Suksess oppnås gjennom ekteskap for kvinner	Bare arbeiderklassebarn handicapped når det gjelder å oppnå suksess	Handlinger med sikte på å oppnå makt, rikdom eller anseelse

1.3.2. Velferdsteori

I slutten av sekstiårene og i syttiårene kom det en reaksjon mot den strukturfunksjonalistiske samfunnsmodell innenfor sosiologien. Strukturfunksjonalismen ble særlig kritisert for å legge for stor vekt på samfunnets behov og for liten vekt på individers og gruppers behov og interesser.

En av de teoretiske retninger som det ble knyttet større interesse til var velferdsteori, og i den forbindelse særlig levekårsundersøkelsene. I motsetning til strukturfunksjonalismen tar velferdsteorien utgangspunkt i individers behov. Velferdsteorien ser på mennesket som et individ som har visse ressurser og handler på visse arenaer for å oppnå goder ved hjelp av dets ressurser.

Den mest omfattende velferdsundersøkelse i Norge er Levekårsundersøkelsen som i tillegg til inntekt og formue bl.a. beskriver levekårs-komponenter som helse, sysselsetting, arbeidsmiljø, boligforhold, utdanning, oppvekstforhold og politiske ressurser. En gruppes velferd beskrives ved en samlet framstilling av levekårs-komponentene for gruppen.

I Levekårsundersøkelsen (NOU 1976: 28) blir det nevnt to hovedsynspunkter som forklarer levekårsulikheter. Ut fra det ene synspunktet ses levekår som resultatet av en økonomisk valgprosess. Noen foretrekker lite arbeid og lavt konsum, og andre foretrekker mye arbeid og høyt konsum. Herav følger ulikheter i levekårene. Denne betraktningssmåten forutsetter at individene er seg bevisste alle konsekvenser av sine beslutninger, dvs. at de tar rasjonelle valg. Den forutsetter at individene kan ta frie valg, ikke blir hindret av andre til å skaffe seg ønskete varer og tjenester. Og den forutsetter at individene i utgangspunktet står relativt likt når det gjelder muligheten til å få gode levekår. Disse forutsetningene fører til at en del faktorer som påvirker levekårene ikke vurderes. Fordelen med denne betraktningssmåten er at den gir klare regler for verdsetting av de varer og tjenester som tilegnes og forbrukes.

Det andre hovedsynspunktet tar "utgangspunkt i en idealisert modell av den sosiale og økonomiske prosessen som bestemmer individenes levekår uten i første omgang å tenke så mye på måleproblemene. Dette forhindrer ikke at en med en slik "vid ramme" kan utvikle målinger av målbare og registrerte uttrykk for levekårs-komponenter. Men samtidig vil en implisitt arbeide ut fra en mer generell betraktningssmåte og dermed se begrensningen i utsagnskraften av de målte uttrykk for levekårs-komponentene" (Levekårsundersøkelsen NOU 1976: 28). I Levekårsundersøkelsen benyttes denne sistnevnte fremgangsmåten. "Sammentrukket kan betraktningssmåten beskrives slik: På ethvert tidspunkt kan en person karakteriseres ved et sett av ressurser (f.eks. helse,

intelligens, utdanning, formue). Disse ressursene kan settes inn på ulike arenaer (f.eks. arbeidslivet, organisasjoner, utdanningssystemet, konsumvaremarkeder, boligmarkeder)" (Levekårsundersøkelsen).

De ulike typer ressurser eller levekårskomponenter er ikke like grunnleggende for den samlede velferd. Økonomiske ressurser (inntekt og formue) har hatt en enerådende posisjon blant velferdskriteriene, og må stadig betraktes som et særskilt viktig kriterium, blant annet fordi mange andre levekårs-komponenter er avhengig av økonomiske forhold. For eksempel er boligstandard avhengig av økonomien, og høy utdanning samvarierer med god økonomi.

Levekårsundersøkelsen beskriver svært mange sider av menneskers tilværelse. Det blir ikke konstruert noe felles mål for de ulike levekårs-komponenter. Undersøkelsen gir derfor ikke et enkelt bilde av de forskjellige grupperes levekår.

1.3.3. Marxisme

Marxismen uttrykte slik som velferdsteorien (og langt mer hørbart enn velferdsteorien) klar kritikk av strukturfunksjonalismens behandling av samfunnet som en samlet enhet. Mens totalsamfunnet er den enhet som er sterkest i fokus innen strukturfunksjonalismen og individet er velferdsteoriens viktigste enhet, er klassen den sentrale enhet i marxismen.

I følge marxistisk teori beror den sosiale spenningen på eiendomsforholdene til produksjonsmidlene - at noen eier produksjonsmidler og kjøper arbeidskraft, mens andre ikke eier produksjonsmidler og lever av å selge sin arbeidskraft. I samband med dette følger forskjeller i levekår som utløser spenningstilstanden. Jeg synes det er vanskelig på marxistiske grunnlag å skille mellom sosiale problemer og politiske problemer. Sosiale som politiske problemer har sin rot i forskjellen mellom eiendomsbesittere og proletarer. Etter dette synet blir det trekk ved selve samfunnssystemet som skaper sosiale problemer, ikke trekk ved enkelte individer eller familier. Det er også forskjeller i levekår mer enn dårlige levekår som oppfattes som den problem-skapende faktor.

Prosjektets siktemål er å beskrive forholdet mellom levekår og sosiale problemer. Studiet av kreftene som skaper dårlige levekår og ulike levekår er utenfor denne undersøkelsens ramme. De sentrale deler av marxismen blir derfor ikke problemstillinger i dette prosjektet. Men det er et viktig spørsmål for undersøkelsen om sosiale problemer særlig knyttes til "objektivt sett" dårlige levekår relatert til almenmenneskelige behov, eller om ulikhet i levekår er en mer virksom faktor. Dette er en problemstilling som det er naturlig å knytte til marxismen eller annen litteratur basert på konflikt-teoretiske resonnementer, selv om det også kan tilpasses andre teorier.

1.3.4. Tankemodell

Siden undersøkelsen skal behandle fenomener på individ- og gruppenivå med levekårskomponenter som sentrale forklaringsvariabler, har det vært naturlig å lage et tankeskjema som kan relateres til velferdsteori og den norske Levekårsundersøkelsen. På grunn av denne undersøkelsens spesielle formål vil imidlertid modellen avvike fra Levekårsundersøkelsens modell på flere punkter.

Modellen er delt i to sider: årsaker til sosiale problemer og produksjon av sosialklienter, og "avkastningen" som uttrykkes i form av sosiale problemer, sosialt avvik og klientisering.

Sosiale problemer er definert i forhold til levekår, individers og gruppers holdninger og verdsett, og helsemessig og atferdsmessig avvik. Sosiale problemer oppstår på grunnlag av visse levekår og/eller visse typer av holdninger. Problemene kommer til uttrykk i helsemessige eller atferdsmessige avvik, enten registrerte eller forventede avvik (jfr. begrepsdrøftingen foran i dette kapitlet).

Avvik som hverken er relatert til dårlige materielle eller sosiale kår eller spesielle verdioppfatninger er ikke sosiale problemer.

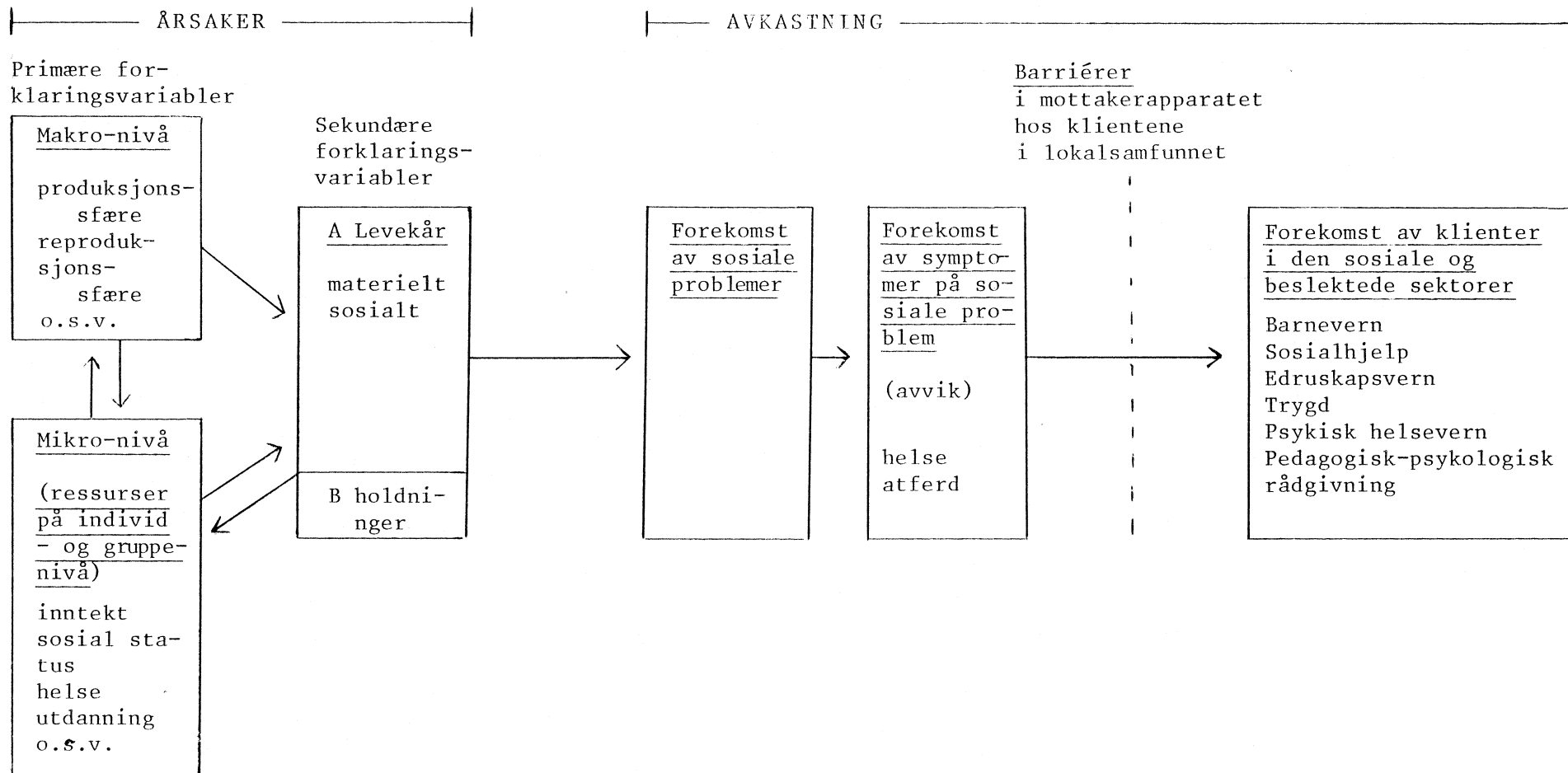
Dårlige levekår som ikke fører til avvik - hverken faktisk eller forventet - er heller ikke relatert til sosiale problemer.

Siste ledd i "avkastnings"-siden i modellen er forekomst av sosiale klienter. Klientandelen i en gruppe skiller seg fra andelen med sosiale problemer på grunn av visse barrierer mot sosiale tiltak. Disse barrierene kan finnes i hjelpeapparatet, f.eks. i form av liten kapasitet. En kan også finne barrierer i lokalsamfunnet eller hos klienten selv i form av motstand mot tiltakene, enten fordi de oppfatter tiltakene i strid med egne interesser eller fordi de har hemninger mot å motta hjelp fra offentlige etater. Årsakene er oppdelt i primære og sekundære forklaringsvariabler. Skillet søkes organisert slik at sosiale problemer forklares utfra de sekundære variablene, som i sin tur blir forklart utfra primære variabler. Det er også åpnet for en feed-back-prosess fra sekundære til primære variabler, f.eks. at rike ressurser skaper gode levekår som i sin tur gir enda bedre ressurser.

Utgangspunktet for modellen er Levekårsundersøkelsens tankeskjema. (Ordet "tankeskjema" kunne vært brukt istedenfor det mer pretensiøse ordet "modell" også i dette notatet. I sosiologien er imidlertid "modell" innarbeidet som betegnelse på den type tankeskjema som det dreier seg om her.)

Figur 1

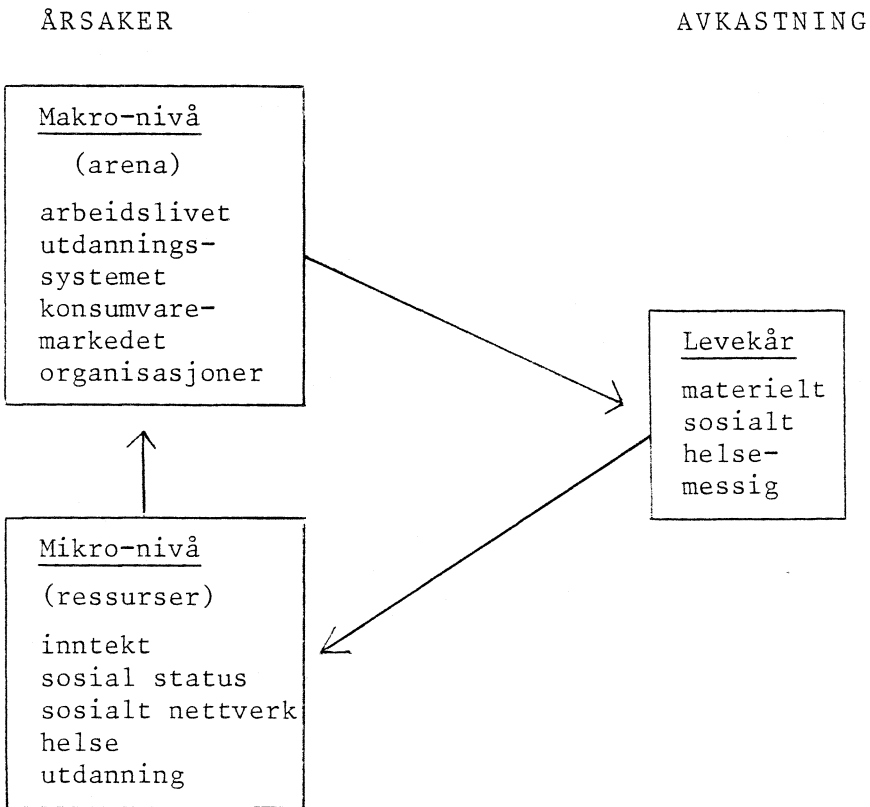
Modell. Årsaker til forekomst av sosiale problemer og klienter

13

Levekårsundersøkelsen kan tegnes opp slik:

Figur 2

En viktig forskjell mellom de to modeller er at Levekårsundersøkelsens skjema begrenser seg til å forklare variasjoner i levekår. Det ligger utenfor den undersøkelsens mandat å forklare produksjonen av sosiale problemer og klienter. I levekårsundersøkelsen blir levekårene avkastningen eller resultatet. I vår undersøkelse derimot er levekårene en del av årsakskomplekset som forklarer hvorfor problemer oppstår og den offentlige forvaltning griper inn.

En annen forskjell på de to modellene er forholdet mellom årsaker på mikro-nivå og makro-nivå, altså mellom ressurser og arenaer. Ifølge velferdsteorien kaster individet sine ressurser inn på en arena og prøver å hente velferdsgoder ved sine handlinger. I modellen i det foreliggende prosjektet går påvirkningen mellom makro- og mikro-nivået begge veier. Jeg åpner altså for at systemet kan dirigere individet til visse handlinger ved siden av at individet kan bruke systemet til å virkeliggjøre sine planer.

Den tredje forskjellen går på spørsmålet om å innpasse det kulturelle aspektet - verdier og holdninger - i modellene. Dette er ikke gjort i det presenterte skjemaet fra Levekårsundersøkelsen. En alternativ betraktningmåte som blir drøftet i Levekårsundersøkelsen legger imidlertid stor vekt på visse typer holdninger og holdningsforskjeller, knyttet til personlige valg over måten å oppnå velferdsgodene på. En dimensjon beskriver forskjellen mellom personer som bruker kapital og arbeidsinnsats for å oppnå senere velferdsgoder, og personer som ikke gjør dette eller gjør det i liten grad.

Det gjelder imidlertid med holdninger som med ressurser at de blir betraktet primært som årsaker til andre prosesser etter velferdsteoretiske synspunkter. Hverken personlige holdninger eller personlige ressurser blir i særlig grad sett på som produkter av forhold på makro-nivået. Jeg begrenser ikke holdninger på en slik måte i denne modellen.

Som enhet i modellen tenkes en gruppe eller samling av individer med like verdier på endel variabler. Forekomst av sosiale problemer viser til mengden av sosiale problemer i gruppen, målt som andelen av gruppens personer som har sosiale problemer, eventuelt fordelt etter problemtype og med ulik vekt på de ulike problemer. Forekomst av sosialklienter vil i praksis bety andelen av sosialklienter i de ulike gruppene.

I relasjon til det foreliggende analyse-opplegget er det kanskje naturlig med enda en endring av vår modell i forhold til Levekårsundersøkelsen. Levekårsundersøkelsen beskriver en uendelig prosess, hvor et gitt sett med ressurser konverteres til visse levekår som gir et nytt sett ressurser o.s.v. Til grunn for vårt prosjekt lå det ingen

pretensjoner om å beskrive en prosess med et i prinsippet uendelig antall ledd. Det blir bare etablert en enkel årsak - virkning - relasjon, hvor ikke virkningene stilles opp som årsaker til nye virkninger.

Av den grunn blir skillet mellom ressurser og levekår mindre vesentlig. Begge deler er fenomener på individ- eller gruppe-nivå, og både ressurser og levekår kan være årsak til sosiale problemer. Det en mister ved å slå sammen ressurser og levekår, er det prosessuelle ved modellen og skillet mellom primære og sekundære årsaker. Gevinsten vil være en forenklet modell. Det kan godt være at tapet er mindre enn gevinsten.

Tankemodellen blir knyttet til Levekårsundersøkelsen og dens velferds-teoretiske forankring. I undersøkelsen vil vi imidlertid ta opp temaer som er grundigere beskrevet innenfor andre sosiologiske teori-retninger. Dette gjelder særlig mellommenneskelige forhold, slik som sosialt nettverk og sosial ulikhet.

Del 2. Valg av undersøkelsens nivåer, masser og variabler

2.1. Nivåer, masser og enheter

Prosjektet er i store trekk en analyse på individ-nivå. Dette faller naturlig når en skal undersøke relasjonen mellom levekår og klientisering. På grunn av visse særtrekk ved dataene vil en del sammenhenger også bli studert på kommune-nivå. Dette vil bli drøftet senere.

Den viktigste delen av undersøkelsen består av to masser: et utvalg av barn og ungdom i alderen 0-18 år pr. 31/12-77, og barn og ungdom som var nye i barnevernet i 1978. På grunn av det store antall personer under 19 år vil den førstnevnte massen bestå av et tilfeldig trukket utvalg av populasjonen i denne aldersgruppen. Den andre massen omfatter hele populasjonen av nye klienter i barnevernet i 1978. Barnevernsdata for 1978 velges fordi disse dataene har bedre kvalitet enn data fra 1979, som er siste oppgaveår med personidentifiserte data.

Jeg velger å studere de barna som kommer inn i barnevernet i 1978, og ikke de som allerede har et vernetiltak fra tidligere år. Grunnen til dette er at et omsorgsplassert barn utgjør en egen familie etter Personregisterets definisjoner. Det vil derfor være vanskelig å få tak i opplysninger om familien til et omsorgsplassert barn etter at omsorgsvedtaket er blitt iverksatt.

Det inngår også en undersøkelse av en tredje masse: personer født i 1960 som har mottatt barnevernstiltak én eller annen gang før de fylte 18 år (og ifølge loven ikke lenger kan gå inn som nye klienter i barnevernet).

Analysen på kommune-nivå vil ha alle landets kommuner som masse.

Undersøkelsenheten blir i hovedtrekk person 0-18 år; til dels barneverns klient, til dels ikke slik klient. For å tilpasse undersøkelsen til enheten må flere variabler på høyere nivå omdannes til egenskaper ved individer. Dessuten vil barna til dels bli beskrevet ved foreldrenes egenskaper.

Et eksempel på det siste er foreldrenes inntekt, som er den viktigste faktoren for beskrivelse av barnas materielle kår. Ellers blir f.eks. barnas bostedsstrøk definert utfra bostedskommunens urbaniseringsgrad. Når det gjelder inntekt går en fra individnivå til gruppenivå med kjernefamilien som enhet, og tilbake til individnivå. En samler m.a.o. inn inntektsdata om barna og deres foreldre og søsken, får et mål på familieinntekten, og fordeler denne inntekten på antall medlemmer i familien.

Variabler som bygger på familie som enhet danner et særskilt problem. Personregisterets familiebegrep vil bli benyttet. Vi vil da få med følgende familiemedlemmer i analysen: søsken, biologiske foreldre, adoptiv-foreldre og

steforeldre med samme bostedsadresse som undersøkelsespersonen. Hvis undersøkelsespersonen har ektefelle eller barn, blir disse men ikke foreldre og søsken inkludert i familieenheten.

Det viktigste problemet med familiebegrepet er antakeligvis at samliv uten vigsel ikke blir medregnet. Ifølge data fra fruktbarhetsundersøkelsen 1977 lever 5 prosent av norske kvinner i alderen 18-44 i samliv uten vigsel (Brunborg 1979). Denne samlivsformen gjelder for 17 prosent av de ugifte, og for enslige forsørgere i visse aldersgrupper går prosentandelen opp i nesten 40. Dette må tas med i betraktningen ved beskrivelsen av levekårene for familier med enslige forsørgere.

2.2. Avhengig variabel

På individ-nivå er den avhengige variabelen en dichotomi. En person i undersøkelsen er enten "klient" eller "ikke-klient" etter de forutsetningene som bli gitt i forrige kapittel. På gruppe- og kommune-nivå er den avhengige variabelen "andelen barnevernsklienter av den totale mengde barn og ungdom i alderen 0-18 år". Den avhengige variabelen svarer da til forholdet mellom de to hovedmassene slik disse ble beskrevet ovenfor.

Som fellesbetegnelse for den avhengige variabelen både på individ-nivå og høyere nivå kan brukes "klientisering", eventuelt "klientforekomst" eller "klient-produksjon".

Jeg kjenner ikke til noen analyse av påliteligheten til barnevernsstatistikken i sin alminnelighet. Fosterhjemssentralen i Vestfold har imidlertid gjennomført en undersøkelse av fosterhjem i fylket (Syse 1981). Denne undersøkelsen ble foretatt i samband med at Sosialdepartementet oppga et mye lavere tall enn Byrået over barn under omsorg. Fosterhjemssentralen resultater viser et godt samsvar med Byråets tall, men det blir antydnet at det kan være en viss underrapportering fra sosialkontoret til Statistisk Sentralbyrå.

Som reliabilitetstest har denne undersøkelsen den svakhet at den bruker de samme informantene (sosialkontorene) og samme datainnsamlingsprosedyre (post-intervju) som Byrået. Men institusjonen som foretok undersøkelsen (Fosterhjemssentralen) står i et mye nærmere forhold til informantene og dataene enn det Byrået gjør, og kan dermed lettere få den ønskede respons ved å få informantene i tale og ved å sjekke feil ved konkret kunnskap. (Det er ingen grunn til å tro at informasjonen i dette tilfellet svekkes ved for nært forhold mellom oppgave-giver og oppgave-mottaker.)

Når det gjelder kvaliteten på sosialhjelpsstatistikken er det framkommet langt sterkere kritikk enn når det gjelder barnevernsstatistikken (Øyen 1970, Leira 1972), tildels er denne statistikken blitt karakterisert som ubrukelig. (Stangeland og Nilsen 1976). Sosialhjelpsstatistikken er siden blitt forenklet, og påliteligheten er ikke blitt vurdert etter dette.

Av kritikerne ble det hevdet at hovedårsaken til statistikkens dårlige kvalitet er at statistikkarbeidet på sosialkontorene har lav prioritet i forhold til presserende daglige oppgaver, og at dette fører til unøyaktigheter. "Nytten av det statistiske arbeidet kjennes liten" (Leira), og det er motvilje mot å gi klientopplysninger videre.

Det kan nevnes tre problemer med innsamlingen av barnevernsstatistikken. For det første mangler oppgaver fra enkelte kommuner for de fleste årgangene. For den aktuelle årgangen (1978) mangler oppgaver fra to kommuner. For det andre har vi registrert en treghet hos sosialkontorene til å melde fra når barnevernstiltak opphører. Det tredje problemet som bør nevnes oppsto i forbindelse med statistikken for 1979, hvor vi mottok mangelfulle oppgaver fra mange kommuner p.g.a. offentlig uttrykt motvilje mot å gi personidentifiserte opplysninger.

Stangeland og Nilsen baserte sin avvisning av sosialhjelpsstatistikkens brukbarhet bl.a. på at klienttallet i Stavanger økte med 60 prosent fra 1973 til 1974. Denne økningen var ikke reell, men oppsto fordi sosialkontoret engasjerte ekstrahjelp til statistikkføringen. Bortsett fra visse utslag av de problemer som ble nevnt ovenfor, kjenner jeg ikke til variasjoner i barneverns materialet av den størrelsesorden som Stangeland og Nilsen fant i sosialstatistikken.

En kan ikke gi noen fullstendig vurdering av barnevernsstatistikkens kvalitet på grunnlag av de refererte undersøkelsene og Byråets egen erfaring med datainnsamlingen. Bare i en av undersøkelsene drøftes påliteligheten til data i barnevernsstatistikken. De andre rapportene behandler et annet (men nær beslektet) felt, og dessuten et foreldet opplegg.

Jeg vil kort konkludere denne drøftingen med at det er min oppfatning at barnevernsstatistikken ikke er for dårlig til at det kan foretas faglig forsvarlig analyse av datamaterialet. (En annen sak er at dersom analysearbeidet kan gi resultater som er mer relevante for de sosiale myndigheter enn det nåværende statistikkprodukt er, vil det kunne endre oppgavegivernes holdninger og på sikt kunne gi bedre statistikk.)

2.3. Forklaringsvariabler

Å velge ut forklaringsvariabler er mer komplisert enn å velge den avhengige variabelen. Datamaterialet, koplingsmuligheter og økonomiske rammer begrenser tallet på aktuelle variabler, samtidig som det stiller spesielle krav til definisjon av variablene.

Av modellen framgår det at klientmassen bestemmes av to forhold: tallet på personer med sosiale problemer, og visse barriærer som hindrer enkelte personer å motta tiltak fra barnevernet.

Når det gjelder å belyse barrierer for klientstrømmen skal vi nøye oss med ett forhold vedrørende mottakerapparatets kapasitet. Vi vil se på sammenhengen mellom kommunens skatteinntekter pr. innbygger og klient-andelen i kommunen, under den antakelse at en rik kommune kan bygge ut et stort sosialapparat og ha mange klienter, som ikke står i forhold til mengden av problemer i kommunen.

Dataene gir ikke anledning til å beskrive klientenes hemninger mot å søke kontakt med barnevernet. Dette er også av mindre betydning. Det er en liten del av klientene som har fått vernetiltak etter eget initiativ.

Vi har visse antakelser om barrierer i lokalsamfunnet, men det vil trolig gå utover prosjektets ramme å teste antakelsene. Det er høyere klientandel på Østlandet enn på Vestlandet. Dette gjelder også når en kontrollerer for urbaniseringsgrad. Det er visse kulturelle forskjeller mellom Øst- og Vestlandet som er blitt studert i undersøkelser i politisk sosiologi (Rokkan i Valen (red.) 1972.) Disse forskjellene manifesterer seg i valgatferd med høyere preferanse for mellompartiene på Vestlandet, og Rokkan knytter valgatferden på Vestlandet til en såkalt "motkultur" med målsak, avholdssak og fundamentalistisk kristendom. Forskjellen mellom Øst- og Vestlandet kan bero på disse kulturelle forskjellene eller andre forskjeller av historisk, næringsmessig eller sosial karakter. Hvis de nevnte kulturelle trekk har betydning, kan de føre til færre sosiale problemer på Vestlandet bl.a. ved en annen måte å forholde seg til dårlige levekår på. Det kan også være at slike kulturtrekk fører til større skepsis mot å ta kontakt med sosiale myndigheter.

Den viktigste delen av årsaksanalysen dreier seg om årsaker til de sosiale problemene. Her skal vi utelukke årsaker på makro-nivå og årsaker i form av individuelle holdninger på mikro-nivå. Tilbake blir levekår og ressurser. Det er en gjensidig avhengighet mellom disse begrepene. Skillet mellom begrepene kommer fram i en studie av prosesser som det vil være vanskelig eller umulig å gjennomføre. (For øvrig er det mulig at jeg i det følgende bruker "levkår" i så vid betydning at "velferd" vil passe bedre.)

Før jeg velger levekårsvariabler for dette prosjektet, vil jeg vise til hvordan levekår er blitt inndelt i noen kjente publikasjoner.

I Levekårsundersøkelsens sluttrapport blir de enkelte undersøkelser oppsummert i 15 kapitler. Disse kapitlene er: Inntekt og økonomiske ressurser, økonomisk aktivitet utenom markedene, fordelingsvirkninger av den offentlige sektor, sysselsettingsproblemer, arbeidsplassforhold og arbeidsmiljø, oppvekstforhold, utdanning, yrkesstruktur og sosial mobilitet, politiske ressurser, helse, den sosiale forankring, geografiske variasjoner i levekår, spesielle befolkningsgrupper, forbruk av uførepensjon som sosial indikator, og familien.

Ikke alle kapitlene i Levekårsundersøkelsen uttrykker levekårskomponenter eller deler av levekårskomponenter. I noen kapitler beskrives f.eks. spesielle befolkningsgruppers levekår.

Sosialt Utsyn's levekårs kapitler er: arbeid, helse, sosialt fellesskap, utdanning, inntekt, privat forbruk, boforhold, fritid og ferie, kulturell deltaking, politisk deltaking, og kriminalitet. Forut for den første utgaven av Sosialt Utsyn i 1974 ble det utarbeidet en rammeplan for publikasjonen (IO 73/18). I rammeplanen refereres det til en del organer og publikasjoner som søker å beskrive sosiale forhold. Organene er FN og OECD. Publikasjonene er den britiske "Social Trends", den svenske "Social Utveckling" og en dansk publikasjon uten navngitt tittel. I disse organer og publikasjoner blir emneområdene delt opp omtrent som i Sosialt Utsyn.

Et problem med disse levekårspregete publikasjonene er at inndelingen i stor grad følger samfunns-sektorene, altså en praktisk oppdeling av samfunns-livet. Dette gir mange kategorier hvor den ene gruppen ikke skiller seg fra den andre på noen analytisk klar måte.

Et helt annet prinsipp er å klassifisere levekår etter de behov de tilfredsstillter. Den mest aksepterte behovs-klassifikasjonen her i landet i de siste årene er kanskje Erik Allardts (Allardt 1975). Allardt deler velferd (leveskår) inn i tilfredsstillelse av tre typer behov som han kaller: å ha, å elske og å være. Behovet for å ha inndeles i: inntekt, bostandard, sysselsetting, helse og utdanning. Behovet for å elske eller kjærlighetsbehovet inndeles i: lokalsamfunns-tilhørighet, familietilhørighet og vennskapsforbindelser. Behovet for å være består av: anseelse, uerstattelighet, politiske ressurser og fritidsaktiviteter.

I et seminar-foredrag hvor han presenterte denne behovs-klassifikasjonen ga Allardt en enda mer sammentrukket inndeling - en todeling mellom levsnadsnivå og livskvalitet (Ringén, A (red.) -75). Levsnadsnivå, som jeg i denne sammenhengen vil oversette til "materielle kår", ble definert som "behov för vilka tillfredsställelse äv definierad i termer av materiella resurser". Livskvalitet er ifølge Allardt "behov för vilka tillfredsställelse äv definierad i termer av mänskliga relationer".

Et særskilt problem er spørsmålet om en skal bruke historiske data eller tverrsnittsdata fra en enkelt årgang. Den forskningsmessig beste løsningen (men den dyreste og vanskeligste) er å bruke data om undersøkelsespersonene over en lengre periode (historiske data). En person kan f.eks. ha et godt arbeidsmiljø, men han kan være sparket fra tidligere stilling eller ha pådratt seg sykdom i forrige jobb, og være sterkt preget av slike tidligere erfaringer. Tilsvarende variasjoner kan en tenke seg i forbindelse med samtlige levekårs-komponenter.

Men det er også påvist en relativ stabilitet i enkelte levekårskomponenter. F.eks. tyder resultatene fra en analyse tilknyttet Levekårsundersøkelsen (Aasekjær 1975) på at tilhørighet til en på forhånd definert lavinntektsgruppe er nokså stabil over tid (15-20 år).

I denne undersøkelsen er det et rent praktisk forhold som avgjør at vi i hovedsak vil bruke tverrsnittsdata og ikke historiske data. Undersøkelsen blir for omfattende med bruk av kohortanalyse eller annen form for tidsserie-data. I visse tilfelle vil imidlertid tilbakegående data bli benyttet. Dette skal jeg komme tilbake til.

Denne presentasjonen av forskjellige måter å organisere levekårskomponentene på skal bare tjene som bakgrunn for den videre diskusjonen. Jeg skal ikke lage noen fullstendig levekårsklassifisering, men nøye meg med å trekke ut noen av de viktigste komponentene.

2.3.1. Inntekt og positivt og negativt samspill

Etter mitt skjønn er det én levekårs-indikator som skiller seg ut som særlig sentral, nemlig inntekt. For en drøfting av forholdet mellom inntekt og levekår (eller velferd), kan jeg vise til A.S. Andersen (1977, s. 1-5). Videre har det bl.a. vært diskutert av Andersen et. al. (1980), Rødseth (1977) og Aasekjær (1976).

Økonomiske mål hadde lenge en nærmest enerådende posisjon som mål på gruppers eller lands velferd. Jeg tenker da særlig på begrepet BNP pr. innbygger. Fremdeles har inntekt, som det mest brukte mål for økonomiske ressurser på individ-nivå, en spesiell posisjon.

Inntektens betydning som levekårskomponent kan sammenfattes slik: Inntekt er en ressurs som forholdsvis lett kan konverteres til mange forskjellige slags velferdsgoder. Dette kommer til uttrykk ved at en i en rekke undersøkelser finner sammenheng mellom inntekt og andre velferdsmål (se f.eks. Andersen 1977).

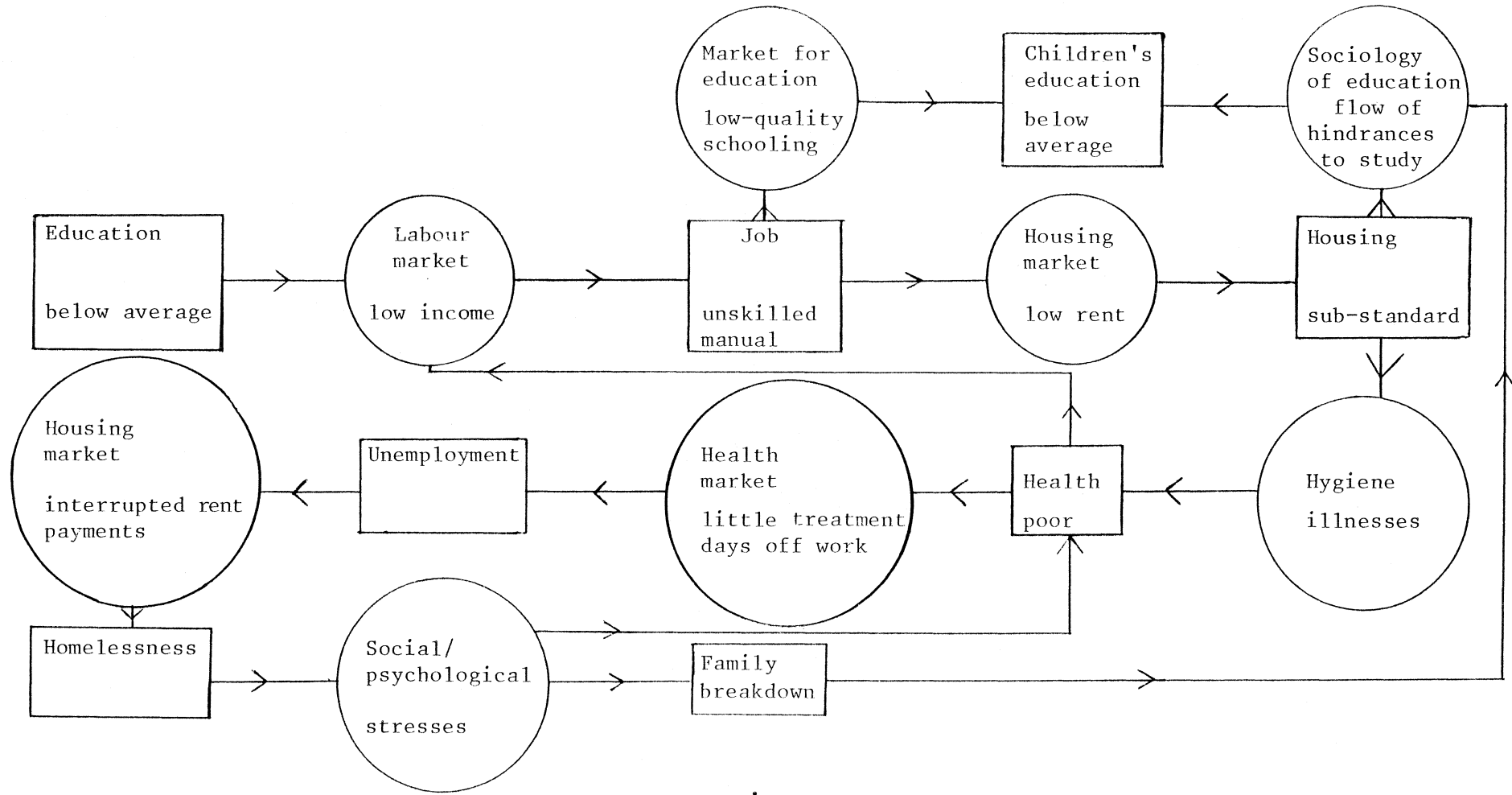
Jackson (1972) har presentert en modell som viser samspillet mellom forskjellige individuelle ressursvariabler, deriblant inntekt. I denne modellen er det riktignok utdanning og ikke inntekt som er utgangspunktet for prosessen. Men hvis denne modellen er realistisk - og det er det grunn til å tro at den er - vil den nok også være realistisk med inntekt som startpunkt. (Figur 3)

Jeg prioriterer inntekt framfor utdanning som forklaringsvariabel, fordi jeg vil undersøke de materielle kårs betydning for utviklingen av sosiale problemer. For å belyse dette har naturligvis inntekt mer relevans enn utdanning.

Hvis variablene i Jacksons modell er forklaringsvariabler i en modell som f.eks. skal forklare variasjoner i klientisering, vil modellen beskrive

Figur 3

23

Stock

Asset/liability balance: "net worth" (ressurs)

External conditions

Markets/causal relations (arena)

Flow

Positive/negative services

et positivt samspill mellom forklaringsvariablene. Forklaringsvariablene forsterker hverandres effekt på den avhengige variabelen.

Vel så interessant som det positive samspill mellom variabler som påvirker omfanget av sosiale problemer og klienter er imidlertid negativt samspill. Interessen for negativt samspill kan settes opp i to punkter, ettersom den viktigste ressurs-variabelen - inntekt - er høy eller lav.

Er inntekten lav er det av interesse å finne faktorer som bryter den "onde sirkelen" som Jackson's modell beskriver, d.v.s. faktorer som kompensere for den kumulasjon av byrder som denne modellen gir uttrykk for.

Av vel så stor interesse er imidlertid negativt samspill i forbindelse med inntektsøkning, da dette kan sies å gripe inn i dagens debatt om velferdsstaten. I etterkrigstiden har inntekten økt for de aller fleste befolkningsgrupper, men andelen av barnevernsklienter i de aktuelle aldersgrupper har ikke gått ned siden Barnevernsloven ble vedtatt i 1953. Andelen av sosialhjelpsklienter er heller ikke blitt redusert siden Lov om sosial omsorg kom i 1966. Og jeg kjenner ikke til faglig underbygde påstander om at omfanget av sosiale problemer er blitt redusert i etterkrigsperioden.

Dermed oppstår spørsmålet om hvilke variabler som interferer i den forventede samvariasjonen mellom inntekt og klient-andel. For å tilnærme meg dette spørsmålet vil jeg beskrive visse forhold som inntekt ikke så lett lar seg konvertere i. Jeg vil først referere til et arbeidsnotat fra Levekårsundersøkelsen (Aasekjær 1976), dernest til to delutredninger fra samme undersøkelse (Rødseth 1977, Asheim 1978), og til slutt til et prosjekt ved Institutt for anvendt sosialvitenskaplig forskning (Bastiansen -75).

2.3.2. To inntektsbegreper

Ett synspunkt på inntektsbegrepets begrensning i å forklare variasjoner i klientiseringen knytter seg til selve fordelingsstrukturen på inntektene. Hvis den problemskapende faktor i vårt samfunn er relativ fattigdom (målt i avstand fra gjennomsnittsinntekten) snarere enn absolutt fattigdom (relatert til "eksistens-minimum", etter nokså faste kriterier), vil ikke mengden av sosiale problemer reduseres bare ved generell inntektsøkning. Det avgjørende spørsmål blir en gruppes eller persons avstand til "det normale", f.eks. målt i prosent av median-inntekten. En kan forestille seg ett utvalg av familier fra 1970 og ett utvalg fra 1980, hver med inntekt på halvparten av medianen. En antakelse vil da være at disse to utvalgene vil ha like store klient-andeler, selv om både nominell inntekt og kjøpekraft er langt bedre for 1980-utvalget.

Forholdet mellom inntekt målt ved relative og absolutte standarder er bl.a. diskutert av Aasekjær (1975). I følge Aasekjær tar den absolutte fattigdomsdefinisjon "utgangspunkt i det minimum av goder som synes nødvendig for å sikre fysisk effektivitet, mens den relative har sosial og økonomisk ulikhet som utgangspunkt".

Studiet av sosial og økonomisk ulikhet har lang tradisjon i sosiologien. Det kan skilles mellom lagdelingsstudier innenfor den strukturfunksjonalistiske tradisjonen og klassestudier innenfor marxistisk tradisjon.

Marxismen tar klart standpunkt for sosioøkonomisk ulikhet (forskjellig forhold til produksjonsmidlene som i sin tur fører til forskjeller i levekår) som en helt sentral problemfaktor. Innenfor strukturfunksjonalistisk teori antas det at lagdelingsstrukturen i prinsippet vil opprettholdes, og at den således har viktige positive funksjoner. Det forhindrer selvfølgelig ikke at mange forfattere som arbeider utfra strukturfunksjonalistisk tankemodell (f.eks. Aubert) påpeker at sosio-økonomisk ulikhet har negative konsekvenser i form av sosiale problemer.

De to inntektsbegrepene er likt oppbygd, bortsett fra at verdiene på skalaen er ulikt definert. Fattigdom eller lav inntekt vil bli definert forskjellig i de to tilfellene.

2.3.3. Skattestatistikkens inntektsbegrep

Før jeg går videre til å beskrive andre levekårskomponenter, skal jeg utdype nærmere den delen av inntektsbegrepet som er felles for de to innteksdefinisjonene.

Første betingelse er at det finnes tilgjengelige data som kan koples til barnevernsstatistikken. Det innebærer at man er avhengig av data for hele befolkningen. Utvalgsundersøkelser kan ikke brukes fordi tallet på barneverns klienter i et vanlig utvalg blir for lite.

Det mest aktuelle mål på inntekt finner en i Byråets skattestatistikk, som beskriver skattelikningens oppgaver over nettoinntekt pluss særfradrag. I tillegg til begrepet "personlig inntekt" har denne statistikken et familieinntektsbegrep som settes lik summen av ektefellenes inntekter.

I en sammentrukket form kan begrensningene ved skattestatistikkens inntektsbegrep settes opp slik:

- beskriver ikke skattefrie ytelser:

grunnstønad/hjelpestønad fra Folketrygden
barnetrygd
sosialhjelp
bostøtte

- fanger ikke opp personer med så lav inntekt eller pensjon (minstepensjon) at de er fritatt for å betale skatt

- registrerer ikke ulovlige skatte- og avgiftsunndragelser
- registrerer ikke verdien av ulønnet arbeid
- registrerer ikke kredittmuligheter
- registrerer ikke om familien utgjør en egen husholdning eller om den danner en husholdning sammen med andre familier. I fler-familie-husholdninger vil vel oftest husholdningen være den naturlige forbruksenhet og ikke de enkelte familier
- fordeler inntekten på antall familiemedlemmer, til tross for at forbruksbehovet neppe øker proporsjonalt med antall personer i familien. Det beror bl.a. på at mens mat konsumeres av enkeltpersoner, benyttes gjenstander som bil, vaskemaskin, TV av familier eller husholdninger. Barns og voksnes forbruk er heller ikke like store
- overser regionale variasjoner i inntektsbehov. Prisen på mat, bolig og en rekke andre varer varierer mellom landsdeler og mellom by og bygd. Forventningene til hva som er rimelig levestandard varierer også fra sted til sted.

Et annet viktig inntektsmål er disponibel ligningsinntekt. Personers og husholdningers disponible ligningsinntekt finnes i Byråets inntektsstatistikk. Denne statistikken bygger på for lite utvalg til å kunne brukes for vårt formål. Jeg vil likevel presentere dette, av hensyn til drøftinger av skattestatistikkens inntektsbegrep. Med dette begrepet prøver en å overvinne en del av svakhetene ved skattestatistikkens inntektsbegrep. De viktigste forskjellene i forhold til skattestatistikken er at dette begrepet omfatter barnetrygd, forsørgerstønad, bostøtte, og at de viktigste fradragspostene i selvangivelsen ikke blir trukket fra.

En kan forbedre skattestatistikkens inntektsbegrep bl.a. ved å føye til barnetrygden. Dette forutsetter at en har tallet på barn under 17 år i de enkelte familier. Videre kan en kople til oppgaver over grunnstønad, hjelpestønad og grunnpensjon med særtillegg og kompensasjonstillegg. Dette kan hentes fra Rikstrygdeverket. Oppgaver over sosialhjelp kan koples til familiene for årene fram til 1975.

Vurderingen om de ovenfor nevnte forbedringer av inntektsbegrepet bør bli gjort, er en vurdering av nytte mot kostnader. Jeg foreslår å inkludere barnetrygden i inntektsbegrepet, men ikke grunn- og hjelpestønad og sosialhjelp. Barnetrygden kan beregnes lettere enn de andre inntektspostene. Oppgaver over sosialhjelp kan bare gis for de tidligere årgangene i analysen, og er derfor ikke fullt tilfredsstillende.

Å kople til data fra Rikstrygdeverket anser jeg å være for kostnads- og arbeidskrevende i forhold til de forbedringer som oppnås. Grunn- og hjelpestønad er relativt sett mindre beløp.

Familier med ekstremt lav inntekt eller bare minstepensjon, vil bli stående med 0 i inntekt. Dette er naturligvis ikke korrekt, men det vil i liten grad endre ved disse personers relative plassering nederst på inntektskalaen.

Fradragspostene finnes ikke på Byråets skattebånd. For å innhente oppgaver over fradragpostene for de inntektstakere undersøkelsen omfatter, må en søke skattedirektøren om adgang til grunnmaterialet som deretter må overføres fra skjema til EDB-lesbart materiale. Dette vil være altfor arbeidskrevende til å inngå i denne undersøkelsen. Enkelte problemer ved inntektsbegrepet blir ikke løst bare ved å innhente opplysninger fra andre kilder. Å sette en realistisk pris på naturalytelser, verdsette egenarbeid, inkludere de forskjellige familiers forskjellige kredittmuligheter i et inntektsmål, og dessuten å beregne verdien av ulovlig skatteunndragelse - dette er oppgaver som selvfølgelig faller utenfor det foreliggende arbeid.

I Levekårsundersøkelsen blir det argumentert for at en del av disse ukjente faktorer ikke vil endre så meget på familiens relative posisjon på inntektsskalaen fordi personer med høye inntekter har de beste mulighetene til å oppnå slike ekstra fordeler. (Aasekjær 1975)

Min konklusjon på denne drøftingen av enkelte inntektsbegreper, deres anvendbarhet og begrensninger, blir som jeg skrev foran at jeg vil velge summen av ektefellenes nettoinntekter (pluss særfradrag) pluss barnetrygden beregnet utfra tallet på barn under 17 år.

Selv om "nettoinntekt" langt fra viser den reelle inntekten, er det så vidt jeg vet et inntektsmål som ofte blir brukt og som anses å samvariere i rimelig grad med den "egentlige" inntekten. En forutsetning for å bruke nettoinntekt (med de nevnte tillegg) i analysen er imidlertid at en vurderer forholdet mellom nettoinntekt og disponibel ligningsinntekt. For de grupper hvor det er store avvik mellom de to inntektsmålene, blir analysens verdi redusert.

Når en skal beskrive barn og ungdoms materielle kår ved hjelp av inntektsmål, må en naturligvis ta utgangspunkt i familieinntekten. Til konstruksjon av dette målet bruker jeg Personregisterets familiebegrep (se kap. 2.1.). Et spørsmål i denne forbindelse blir valg av forbruksenhet. Skal hvert familiemedlem telle likt, slik at en persons materielle kår blir familieinntekten delt på antall personer i familien? Eller skal de enkelte familiemedlemmer tillegges ulik vekt, f.eks. avhengig av alder eller forsørgerstatus?

Med henvisning til Levekårsundersøkelsen (NOU 1977: 44; Aasekjær 1976) velger vi det førstnevnte alternativ. En persons inntektsbaserte kår er lik familieinntekten delt på antall personer i familien.

2.3.4 Arbeidsinnsats

I sin diskusjon av forholdet mellom inntekt og velferd stiller Rødseth opp arbeidsinnsats imot inntekt. Enkelt sagt sier han at med akseptabel inntekt men for høy arbeidsinnsats blir ikke velferdsnivået akseptabelt. Arbeidsinnsats eller "arbeidsbelastning" kan dekomponeres i arbeidstid ute og hjemme, arbeidets art og arbeidsressurser. Folketellingen 1980 gir data om arbeidstid i inntektsgivende arbeid. Arbeidstid hjemme er avhengig av tallet på barn, og barnas alder og helsetilstand. Personidentifiserte helseopplysninger kan ikke skaffes. Arbeidstid i hjemmet må derfor gjøres til en funksjon av de to andre faktorene.

Levekårsundersøkelsen inndeler arbeidsmiljøet utenfor hjemmet i fysisk miljø, bedriftsmiljø og psykososialt miljø, med en lang rekke indikatorer (NOU 1978: 25). Utfra indikatorene definerer de godt og dårlig arbeidsmiljø, og beskriver arbeidsmiljøet i næringsgrupper, yrkesfelt og bostedstyper.

Levekårsundersøkelsens data kan ikke brukes direkte siden det er en utvalgsundersøkelse. Ved hjelp av folketellingsdata kan en se om det er en overvekt av klientfamilier i yrker, næringer og bosteder som i følge levekårsundersøkelsen har dårlig arbeidsmiljø.

Utredningen inneholder en tilsvarende analyse av arbeidsmiljøet i hjemmet. Arbeidsmiljøet i hjemmet blir studert i forhold til foreldrenes yrkesaktivitet, sosiale status, utdanning, alder og antall barn. Ved hjelp av folketellingsdata kan man gjøre seg tilsvarende betraktninger som nevnt ovenfor om miljøet i klientfamilier og ikke-klientfamilier. Disse beregningene vil imidlertid bli grove og ha mange feilkilder.

Arbeidsressurser tenkes avhengig av antall voksne i familien og deres helsetilstand. Når det gjelder helseopplysninger må en begrense seg til et grovt mål: om de er uføretrygdet eller ikke, og på hvilket grunnlag de eventuelt er trygdet.

Ettersom våre studieobjekter er barn, kan en tenke seg arbeidsbelastning som årsak til sosiale problemer på to måter, enten gjennom barna eller gjennom foreldrene. Det siste kan sees slik: for høy arbeidsbelastning hos foreldre kan gi svekkede sosiale relasjoner i familien som igjen kan føre til sosiale problemer for barna. Her blir altså trekk ved det sosiale nettverket i familien en mellomliggende variabel mellom arbeidsbelastning og forekomst av sosiale problemer.

Det må vel sies at det foreligger enda mindre brukbart materiale for vårt formål om barns og ungdoms arbeidsbelastning enn om de voksnes forhold i arbeidslivet.

På grunn av de nevnte begrensningene som det er knyttet til å lage gode mål på arbeidsbelastning (arbeidsinnsats), velger jeg ikke å prioritere å lage slike mål for denne undersøkelsen.

2.3.5 Miljøgoder

Asheim skiller mellom to hovergrupper av levekårskomponenter som han kaller inntektsgoder og miljøgoder. Inntektsgodene består av "levetårskomponenter som omsettes i markedet til markedsbestemte priser eller til priser bestemt på annen måte, og som i prinsippet kan kjøpes hvor som helst. Tilgangen på slike materielle goder vil for de fleste mennesker være en funksjon av deres inntekt. (Asheim -78, side 75.)

Miljøgodene består av komponenter "som er særegne for bestemte geografiske områder og/eller bestemte bostedstyper." (Asheim, op.cit.) Eksempler på miljøkomponenter er geografisk bestemte service- og kulturtilbud, grad av forurensning, tilgjengelighet til friarealer, klima og kvaliteter ved det sosiale miljø eller "det sosiale nettverk".

Miljøkomponentene har et tvetydig forhold til inntektskomponentene. Til en viss grad kan miljøgoder kjøpes. En kan f.eks. kjøpe bolig i et strøk uten støy og forurensning. Men miljøgodene står ikke i så direkte forhold til inntekten som inntektsgodene gjør. Inntekt kan lettere konverteres til inntektsgoder enn til miljøgoder - d.v.s. lettere til steds-ubundne goder enn til stedsbundne goder - p.g.a. belastninger ved reise, flytting og miljøskifte.

I mange tilfelle vil miljøforbedring innebære inntektsnedgang. Miljøforbedring oppnås ofte ved flytting fra urbaniserte til mindre urbaniserte områder. Ettersom inntektsnivået gjennomgående er høyere i byene i landdistriktene betyr det at bedre miljø vil kunne føre med seg lavere inntekt.

2.3.6 Sosialt nettverk

En av miljøkomponentene vil jeg behandle særskilt, nemlig "sosialt nettverk". Sosialt nettverk eller nær beslektede begreper som f.eks. sosial integrasjon har helt sentral plass i sosiologisk teori. Noe tilsvarende kan ikke sies om de andre miljøkomponentene som ble nevnt, f.eks. "klima" eller "tilgang på friarealer".

Derfor er det også mulig å danne hypoteser om relasjonen mellom sosialt nettverk og sosiale problemer på relativt solid teoretisk grunnlag. Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning (INAS) har i mange år drevet forskning omkring temaene sosialt nettverk og oppvekstmiljø. Jeg vil referere til en rapport fra ett av disse prosjektene (Bastiansen 1975) som inntak til dette feltet.

Bastiansen beskriver en rekke dimensjoner som karakteriserer det sosiale nettverket, slik som grad av homogenitet mellom deltakerne, tetthet, størrelse og trekk ved normsystemet i nettverket. Det sosiale nettverket er også beskrevet ved de sosiale bånd mellom deltakerne i nettverket. Viktige dimensjoner for beskrivelsen av sosiale bånd (sosial kontakt) er kontaktens funksjoner og hvorvidt kontakten er gjensidig eller ensidig med hensyn til forpliktelser og rettigheter. Et mellom-nivå mellom nettverket og de sosiale båndene er sosiale grupper.

Disse begrepene for sosiale relasjoner eller sosial interaksjon kan brukes til å beskrive de forskjellige arenaene: familie, naboskaps-miljø, skole, arbeidsplass, lokalsamfunn, by; eller samkvem på høyere nivå. I det følgende legger jeg hovedvekt på å studere trekk ved det sosiale nettverket på kommunalt nivå, fordi dette lettest lar seg gjøre med de dataene som er til rådighet.

Særlig ville det være av interesse å studere de sosiale relasjoner på lavere nivå: i familier, naboskap og skoler. Dette er imidlertid forhold som er så komplisert å beskrive ved det ekstensive analyseopplegget i dette prosjektet, at det vil ikke en gang bli gjort forsøk på å tilnærme seg disse spørsmålene.

Bastiansen legger vekt på sosialt nettverk og urbanisering som faktorer som påvirker mengden av sosiale problemer. Rapporten atskiller seg fra de andre utredningene som er nevnt i dette kapitlet ved at den ikke er bygd opp omkring noen levekårsmodell. Rapporten har en mer sosialpsykologisk orientering som bl.a. viser seg nettopp ved at begrepet "sosialt nettverk" har så sentral plass.

Ved å stille opp "inntekt" og "sosialt nettverk" som to sentrale årsaksfaktorer til forekomst av sosiale problemer, vil en operere med et begrepspar som har nær tilknytning til den teoretiske diskusjonen foran.

Begrepene "inntekt" og "sosialt nettverk" passer inn som operasjonalisering eller presisering av Allardts begrepspar "levnadsnivå" og "livskvalitet". "Inntekt" (f.eks. definert som i Byråets skattestatistikk) er et brukbart operasjonelt mål på materielle ressurser. "Levnadsnivå" eller

eller "materielle kår" blir dermed operasjonalisert til "tilfredsstillelse av behov som er definert av inntekten". Ved å bytte ut "menneskelige relasjoner" med "sosialt nettverk" kan "livskvalitet" bli: "tilfredsstillende av behov som defineres ved trekk i det sosiale nettverket".

Begrepene "inntekt" og "sosialt nettverk" kan også knyttes til to av de tidligere nevnte hovedretninger innenfor sosiologisk teori, velferds-teori og avviksteori. Inntektsbegrepet står helt sentralt innenfor velferds-teorien. Begrepet "sosialt nettverk" er det naturlig å knytte til avviksteori, f.eks. til Durkheim's dimensjon sosial organisasjon/desorganisasjon.

Jeg vil altså hevde at begrepene har forankring i forskjellige teoretiske retninger, men selvfølgelig ikke at de er utelukket fra de alternative teorier. Trekk ved det sosiale nettverket kan være levekårskomponenter, men studiet av det sosiale nettverket har hatt en perifer plass i den norske levekårsundersøkelsen, og etter det jeg kjenner til er forholdet tilsvarende i andre levekårspregete undersøkelser.

Tilsvarende la Chicago-skolen vekt på høye kriminalitetsrater blant familier med lav inntekt (arbeiderklasse-ungdom); men jeg antar at det innenfor den avviksteoretiske tradisjonen har vært lagt langt mer arbeid i studiet av samhandling i grupper og sosiale nettverk enn i fattigdomsstudier.

Generelt vil jeg hevde at skillet mellom det økonomisk/materielle og det sosiale er ett av de mest gjennomgripende i samfunnsvitenskapen. Når en stiller spørsmål om hvilke variabler som interferer i en forventet samvariasjon mellom inntekt og klientisering, er det naturlig å søke etter variabler som beskriver det sosiale nettverk, fordi "sosialt nettverk" og "inntekt" i stor grad er beskrevet innenfor forskjellige teoretiske tradisjoner og relasjonen mellom dem er lite kjent.

2.3.7 Tilgjengelige mål på miljøgoder og sosialt nettverk

Den typiske variabel for beskrivelse av variasjon i miljøgodene er "urbaniseringsgrad", ofte i betydningen "tettstedsstørrelse". Sentralitet og næringsstruktur er også kriterier som kan inngå i begrepet urbaniseringsgrad.

Urbaniseringsgrad er også et fenomen som stadig er blitt drøftet i samband med sosialt nettverk. Bastiansen refererer til enkelte sosiologiske klassikere (Simmel, Toennies) og noen sosiologer fra vår tid (Dunphy, J. Israel), som i sum gir en nokså drastisk beskrivelse av relasjonen mellom urbanisering og sosialt nettverk. "... sosiale bånd i det tradisjonelle samfunn ble karakterisert ved primærgrupperelasjoner og mange-dimensjonalitet. Sosiale bånd i urbaniserte samfunn ble derimot beskrevet som en-dimensjonale, følelsesnøytrale og i oppløsning." (Bastiansen 1975.) Det er også en klar

empirisk sammenheng mellom urbaniseringsgrad og flere indikatorer på sosiale problemer (Dalgard 1980, Kolberg 1974, Kristofersen 1974, Statistisk Ukehefte nr. 11, 1981).

Et viktig problem er det imidlertid at sammenhengen mellom urbaniseringsgrad og klientisering er vanskelig å tolke.

Det første som må drøftes er om klient-andel virkelig er mål på sosiale problemer. En nærliggende antakelse når det gjelder byens høye klientrater, er at de har bedre økonomi enn de små landkommunene og derfor kan bygge ut sosialadministrasjonen til å ta imot flere klienter. En naturlig oppgave er derfor å undersøke om sambandet mellom urbaniseringsgrad og klientisering opprettholdes når en kontrollerer for kommunal økonomi.

Dernest må årsaks-virknings-forholdet drøftes. Er bosted i urbaniserte strøk årsak til sosiale problemer eller en virkning av dette? Flytter folk med problemer til byene ("seleksjonsmodellen"), eller er livet i byene problem-skapende ("stress-modellen")? En antar at begge faktorer virker (Dalgard 1980). Det antas altså å være påvirkning begge veier mellom urbaniseringsgrad og sosiale problemer. En nærmere analyse av dette forholdet kan gjøres ved en longitudinell undersøkelse som gir tidsrekkefølgen mellom urbaniseringsgrad og klientisering. Ved en slik undersøkelse burde også tidsrommet mellom en eventuell flytting og klientisering registreres, da latente problemer vanligvis virker i en viss periode før de manifesteres i kontakt med de sosiale myndighetene og i vernetiltak.

Det siste problemet jeg vil ta opp i denne forbindelse er at urbaniseringsgrad kan være indikator på flere levkårskomponenter (f.eks. faktorer både ved det fysiske og det sosiale miljø), og at det også derfor kan bli vanskelig å si hva sambandet mellom urbaniseringsgrad og klient-produksjon består i.

Jeg hevdet i forrige kapittel at "sosialt nettverk" står i en særstilling blant de miljøbetingete levkårskomponentene p.g.a. dette begrepets tilknytning til sosiologisk teori. Derfor er det av særlig interesse å se på forholdet mellom urbaniseringsgrad og sosialt nettverk. Jeg antar at dette kan belyses bl.a. ved å trekke inn mobilitets-data. Dette blir gjort av Frønes og Tiller i et prosjekt om oppvekstmiljø ved INAS (Frønes og Tiller 1975). De tviler på at urbaniseringsgrad i form av tetthet er noen vesentlig symptomfremkallende faktor. I steden legger de vekt på begrepet "turbulens" som innebærer større muligheter til å danne teorier om hvordan sosiale problemer oppstår.

Turbulens er definert utfra mobilitetsrater. En turbulent kommune må ha både høy utflytting og høy innflytting. Forfatterne antar at dette virker nedbrytende på det sosiale nettverket.

Et problem med mobilitetsdata er at en bare kjenner den interkommunale mobiliteten og ikke mobiliteten innenfor kommunegrensene.

Som mål på mobilitet eller "turbulens" er både kommunale flytterater og familie-mobilitet av interesse.

Jeg er enig i at begrepet turbulens utmerker seg i forhold til urbaniseringsgrad ved at det peker direkte på et viktig trekk som stabiliteten i det sosiale nettverk. Men jeg er ikke villig til å avvise urbaniseringsgrad som forklaringsvariabel. Urbaniseringsgrad i betydningen "tettstedsstørrelse" dreier seg om noe mer enn bosettingstetthet; det dreier seg også om kontaktmønster eller sosialt nettverk. Jeg antar f.eks. at det er større sannsynlighet for fler-dimensjonale kontaktflater mellom personer - altså kontakter innenfor flere arenaer som arbeidsplass, familie, bomiljø, fritidsmiljø - i et relativt befolkningsfattig område enn i en storby.

Jeg vil legge hovedvekt på "urbaniseringsgrad" blant variablene nevnt i dette kapitlet. Det foreligger ingen raffinert begrunnelse for dette valget. Men når det er tvil om valg av variabler vil jeg foretrekke å starte med den mest tradisjonelle variabelen, og å bygge ut modellen med mer raffinerte mål hvis det blir anledning. Urbaniseringsgrad er i vanlig bruk som bakgrunnsvariabel, noe f.eks. "turbulens" ikke er. Resultatene fra undersøkelsen kan dermed sammenstilles med en rekke andre undersøkelser. Data om urbanisering er også lett tilgjengelig, og man vet at variabelen varierer med klient-andel.

Dersom det blir ressurser til det, ønsker jeg å utvide analysen til også å omfatte mobilitetsdata. Innenfor en slik utvidet ramme kan det også være aktuelt å trekke inn andre miljø-komponenter enn de som angår det sosiale nettverk. Kriterier som beskriver klimaet er én mulighet. Dette er f.eks. naturlig å vurdere i forbindelse med Finnmarks høye klientrate.

Del 3. Undersøkelsesopplegg

3.1. Innledning

Målet er å studere forklaringsvariablenes rene (direkte) effekter på den avhengige variabelen og sammenlikne disse effektene. I studiet av relasjonen mellom to variabler ønsker vi altså å kontrollere for påvirkninger fra utenforliggende og mellomliggende variabler.

Det vil også bli lagt vekt på å studere de enkelte verdier på variablene, særlig de verdier som gir grupper med høye klientandeler. F.eks. antas grupper med lav inntekt å være av spesiell interesse.

Det vil være aktuelt å studere særskilte "risiko-grupper", f.eks. grupper med en klientandel over 5 prosent. Risikogruppene kan defineres ut fra klientenes plassering på en enkelt variabel, eller ut fra kombinasjoner av flere variabler. En kan også definere "risiko-grenser" på de ulike variablene, som det felt på variabelen hvor klientandelen overskrider f.eks. 5 prosent.

Hvis en skal framstille dataene på denne måten, må en være oppmerksom på faren for stigmatisering eller stemping av visse grupper. En må altså være varsom med presentasjonsformen av dataene.

Et særpreget trekk ved denne undersøkelsen er den avhengige variabelens karakter på individnivået (som forutsettes å være det viktigste analyse-nivået). For det første er "klientisering" på individnivået en kategorisk og ikke en kontinuerlig variabel: enten er en person en klient, eller så er han det ikke.

For det andre krever denne variabelen egentlig over én million enheter, ettersom den består av disse to elementene: alle barnevernsklienter og alle personer i de aktuelle aldersgruppene. Siden tallet på barnevernsklienter i et gitt år er så lite, er utvalgsundersøkelse neppe noen farbar vei å gå. Da vil den ene delmassen (klientene) bli for liten. Regresjonsberegninger med én million records kommer ikke på tale fordi det blir for dyrt.

Analysen må derfor bestå av to grupper - hele gruppen av barnevernsklienter på et gitt tidspunkt og et utvalg av totalbefolkningen i alderen 0-18 år.

Disse to forhold som er nevnt her, setter visse begrensninger på hvilke former for analyse som kan gjøres. Jeg antar f.eks. at det ikke kan utføres noen stianalyse på individnivå, ettersom stianalyse forutsetter kontinuerlige variabler.

Jeg har drøftet dette prosjektet med Intervjukontorets metodegruppe. Vi har avtalt at metodegruppa på grunnlag av dette notatet skal levere et forslag for analysemetode tilpasset denne undersøkelsen. Hvis vårt endelige valg av metode er av en slik art at 9. kontor ikke har kompetanse til å gjennomføre prosjektet alene, skal metodegruppa bistå med å utarbeide opplegget og tolke resultatene.

Det er to typer av metoder som er særlig aktuelle for analyse av kategoriske variabler: tabellanalyse i form av proporsjonsdifferanser eller ved bruk av stokastiske modeller.

Med analyse basert på proporsjonsdifferanser menes vanlig analyse (tolkning) av krysstabeller, eventuelt raffinert på forskjellige måter (se f.eks. Hellevik 1980, side 140).

Svakheten ved vanlig fortolkning av krysstabeller er blant annet at dette ikke gir noe samlet mål på samvariasjon og at tolkningen av samvariasjonen i stor grad baseres på skjønn. Dette problemet forsterkes ved multivariat analyse, og ved et høyt antall variabler kommer krysstabellen avgjort til kort.

Likevel antar jeg at vanlig tabellanalyse til en viss grad er et brukbart redskap for vårt formål. Lenger bak i dette notatet (tabell 12) er det et eksempel på krysstabell med 7 variabler. Jeg tror at tabellen vil gi et brukbart uttrykk for relasjonen mellom to sentrale forklaringsvariabler med hensyn på den avhengige variabelen, og med en viss kontroll av fire andre variabler. Tabellen inneholder dermed de fleste variablene som inngår i analysen.

Fordelen med stokastiske modeller er at de gir "klart definerte metoder for å måle sammenheng og sammenlikne ulike grupper" (Haldorsen 1977). På den annen side er det uenighet om hvor egnet slike modeller er til kausalfortolkning av stokastiske sammenhenger (Hellevik 1980, side 181).

Jeg vil ikke ta stilling til dette spørsmålet i denne fasen av prosjektet. Men i kapittel 3.4, hvor opplegget for årsaksanalyse på individnivå blir skissert, nøyer jeg meg med å beskrive et opplegg med vanlig tabellanalyse (tolkning av proporsjonsdifferanser i krysstabeller). Et eventuelt opplegg med bruk av stokastiske modeller vil bli presentert senere, i samarbeid med Intervjukontorets metodegruppe.

Det som her har vært nevnt om metoder, skal brukes til analyse på individnivå. Det er mulig det vil svare seg å legge inn en stianalyse på kommunenivå i tillegg. Dessuten vil analysen omfatte en beregning av tallet på klienter fra et gitt fødselskull.

3.2. Registreringstidspunkter

Den avhengige variabelen blir beskrevet med data fra 1978. Dette tidspunktet ble begrunnet i kapittel 2.

Forklaringsvariablene blir beskrevet med data fra perioden 1/1 1977 - 1/1 1978. Noen av variablene beskrives med data fra et år (1977), mens andre variabler beskrives med data fra en dato (1/1 1978). En slik registrering senest 1/1 1978 er helt nødvendig for de familiebaserte opplysningene, siden klientene endrer familietilhørighet ved eventuell omsorgsplassering, og det er familietilhørigheten før omsorgsplasseringen som er av interesse. Også for de forklaringsvariablene som ikke er basert på familieenheten, vil registrering før det eventuelle vernetiltaket være gunstig. Dermed blir mulige årsaker registrert før effekten, som i dette tilfellet er iverksetting av barnevernstiltak.

Et forhold som kan synes å være et problem med forskjellige registreringstidspunkter, er at en ikke har kontroll over hva som har skjedd mellom registreringstidspunktene. Hvis en person får et vernetiltak i desember 1978, kan dette være som resultat av andre familieforhold enn det som ble registrert i januar 1978. Dette er imidlertid et generelt problem med alle tverrsnittsdata at de bare beskriver situasjonen på et visst tidspunkt.

Det vil være et par avvik fra den ovenfornevnte praksis. Fra folketellingene 1970 og 1980 hentes data om tettstedsstørrelse og bostedsstrøk.

Stort sett vil undersøkelsen omfatte tverrsnittsdata fra 1977/78. Det blir oppfattet som for arbeidskrevende i forhold til det en vinner å hente inn oppgaver fra flere tidspunkter. Individbaserte flyttedata danner naturlig nok et unntak her.

Kohortberegningene omfatter data fra 1960 til 1978.

3.3. Antall barneverns klienter i enkelte fødselskull

Hvis barnevernsstatistikken hadde vært personidentifisert i 19 år på rad, kunne en ved kopling av de 19 årgangene finne ut hvor mange i det første fødselskullet som hadde vært klient i barnevernet én eller annen gang i sitt liv. En ville da få dekket hele den aktuelle perioden, ettersom nye klienter ikke kan komme inn i barnevernet (ifølge Barnevernsloven) etter fylte 18 år.

Med personidentifisert statistikk for 11 årganger kan ikke slike kohortdata gis. Jeg vil derfor foreta noen begrensede beregninger, èn for 1960-kullet og èn for 1970-kullet.

Tabell 1. "Nye" barn under vernetiltak, 1960-kohorten

		<u>Observerte tall fra årsstatistikken</u>
0 år i 1960:	273	
1 år i 1961:	167	
2 år i 1962:	128	
3 år i 1963:	92	
4 år i 1964:	85	
5 år i 1965:	77	
6 år i 1966:	80	
7 år i 1967:	62	
8 år i 1968:	60	
9 år i 1969:	50	
10 år i 1970:	49	
11 år i 1971:	50	
12 år i 1972:	83	
13 år i 1973:	104	
14 år i 1974:	119	
15 år i 1975:	191	
16 år i 1976:	161	
17 år i 1977:	117	
18 år i 1978:	<u>70</u>	
	<u>2 018</u>	61 880 barn født i 1960

Tabell 2. "Nye" barn under vernetiltak, 1970-kohorten

		<u>Observerte tall fra årsstatistikken</u>
0 år i 1970:	188	
1 år i 1971:	131	
2 år i 1972:	108	
3 år i 1973:	113	
4 år i 1974:	118	
5 år i 1975:	133	
6 år i 1976:	128	
7 år i 1977:	120	
8 år i 1978:	<u>141</u>	
	<u>1 180</u>	64 551 barn født i 1970

Tabell 1 og 2 viser tallet på barn født i henholdsvis 1960 og 1970 som ifølge den løpende statistikken har kommet inn i barnevernet som nye tilfeller i hvert enkelt år som det vises til.

I statistikken betyr "nytt barn" eller "nytt tilfelle av barn under vernetiltak" at dette barnet ikke hadde noen tiltak ved årets begynnelse. Men det føres ingen kontroll med barnets status i forhold til barnevernet i tidligere år.

Ved å sammenkople årgangene 1969-78 blir dobbelttellingene av barn i denne 10-års perioden fjernet. En kan da etablere et nytt begrep, "nytt barn, beregnet etter kopling", som for årgangene 1969-98 kan erstatte årsstatistikkenes tall over nye barn.

Summene i tabell 1 og 2 vil da bli lavere.

En kan også sammenlikne de enkelte tall i de to tabellene før og etter kopling. Dersom det viser seg å være et relativt fast forhold mellom tallet på nye barn ifølge årsstatistikken (O) og tallet på nye barn etter kopling (K) for de enkelte årganger, kan det for 1960-kohorten stilles opp en antakelse om det virkelige antall nye barn under vernetiltak i perioden 1960-68, basert på et forholdstall K/O. Dette forutsetter imidlertid at en forsvinnende del av 70-årenes klienter er gjengangere fra 60-årene, og det er nok en noe tvilsom forutsetning. Det forutsetter også at andelen gjengangere i 60-årene var omtrent som i 70-årene.

Jeg vil ikke ta noen beslutning om de sistnevnte beregningene skal utføres på det nåværende tidspunkt.

3.4. Analyse av samvariasjon og kausalitet

3.4.1. Variabler

Variabler som er aktuelle i analysen på grunnlag av drøftingene i forrige kapittel er:

Avhengig variabel: klientisering

Uavhengige variabler:

Tettstedsstørrelse (største tettsted i kommunen - urbaniseringsgrad I)

Kommunetype (urbaniseringsgrad II)

Kommunenes økonomiske evne I (skatteinntekter + skatteutjammingsmidler + formålsbestemte overføringer fra staten)

Kommunenes økonomiske evne II (skatteinntekter + skatteutjammingsmidler)

Uavhengige variabler (forts.)

Kommunal flyttrate

Urbaniseringsgrad 1972

Familieinntekt pr. familiemedlem

Inntekt i forhold til kommunalt gjennomsnitt

Antall voksne i familien

Antall personer i familien

Bakgrunnsvariabler som kan trekkes inn i analysen, er klientens kjønn og alder.

Jeg skal beskrive enkelte av variablene noe nærmere.

Geografiske data må i denne undersøkelsen legges til kommunenivå eller høyere nivå. Begrepet "tettstedsstørrelse" som indikator på "urbaniseringsgrad" kan derfor ikke hentes inn direkte. Jeg foreslår at en istedenfor bruker variabelen "størrelsen på største tettsted i kommunen", etter Folketellingens definisjon av tettsted: Områder med minst 200 bosatt på tellingstidspunktet og hvor avstanden mellom bolighusene som regel ikke overstiger 50 meter. En hussamling som ligger mer enn 50 meter fra tettbebyggelse, er imidlertid regnet som en del av det tettbygde strøket dersom hussamlingen naturlig hører sammen med tettbebyggelsen.

Der hvor et tettsted dekker flere kommuner, skal hver kommune karakteriseres ved tettstedets fulle størrelse. Oslo, Bærum, Asker, Oppegård og andre av Oslos nabokommuner skal ha samme kode, som beskriver antall innbyggere i Oslo tettsted. Etter forslag fra Lars Østby i Sosiodemografisk forskningsgruppe må minst 50 prosent av en kommunes innbyggere bo i et slikt fler-kommunetettsted for at kommunen skal få tettstedets kode. Det betyr at Lier, Røyken og Nittedal ikke skal ha samme kode som Oslo, siden relativt få personer i disse kommunene hører til Oslo tettsted.

På grunn av de store forskjeller i tettstedsstørrelse bør antakeligvis ikke de enkelte kodene inneholde innbyggertall. Dette vil trolig være uheldig i beregningene. Variabelen bør heller inneholde en rangering av kommunene etter tettstedsstørrelse.

Byråets kommuneklassifisering (Art. nr. 67) kan også brukes til å beskrive urbaniseringsgraden. Denne klassifiseringen er på nominalnivå.

Data om tettstedsstørrelse og næringsstruktur må innhentes fra folketellingene. For variabelen "tettstedsstørrelse" brukes folketellingsdata fra 1980. For variabelen "kommunetype" brukes data fra 1970. For denne variabelen vil bruk av noe gamle data ha svært små konsekvenser.

Etter råd fra Byråets 3. kontor (Bleskestad) setter vi en kommunes økonomiske evne lik summen av kommunens skatteinntekter, skatteutjammingsmidler og de formålsbestemte overføringer fra staten og trygdeforvaltningen, fordelt på antall innbyggere i kommunen. Et alternativt mål som vi vil bruke, er summen av skatteinntektene og skatteutjammingsmidlene fordelt på antall innbyggere.

Jeg mener at det vil bli for omfattende å trekke inn inntektsvariasjoner fra år til år. Også når det gjelder de andre variablene, er undersøkelsen i hovedsak lagt opp som en tverrsnittsundersøkelse med data fra én årgang (i hovedsak 1977).

Som mål på kommunal mobilitet foreslår jeg summen av flyttinger ut av og inn i kommunen fordelt på antall innbyggere i 1977. En svakhet ved dette målet er at data for intrakommunal mobilitet mangler. Videre bør det merkes at kjennetegnet bare registrerer én utflytterkommune og én innflytterkommune pr. person i løpet av ett år. Ved flere flyttinger pr. år vil bare flytting fra første utflytterkommune og til siste innflytterkommune registreres. En persons inn- og utflytting i forhold til samme kommune i løpet av samme år registreres ikke.

Inntektsbegrepet er det blitt redegjort for i forrige kapittel. Vi setter familieinntekt lik summen av familiemedlemmenes nettoinntekter (pluss særfradrag) ifølge statistikken, pluss barnetrygden beregnet utfra tallet på barn under 17 år.

Det brukes samme familiebegrep som i Personregisteret.

Et problem med variabelen "inntekt i forhold til kommunalt gjennomsnitt" er at et utvalg på f.eks. 5 000 individer ikke gir data om de små kommunene. Det finnes da forskjellige veier å gå. En kan bruke tilgjengelig statistikk over kommunale gjennomsnittsinntekter, selv om denne statistikken ikke er helt tilpasset undersøkelsens formål.

En annen mulighet er å benytte skattestatistikkens inntektsbegrep. Skattestatistikken inneholder over 2 millioner records. Dette vil derfor bli et svært dyrt alternativ.

En tredje metode er å slå sammen kommuner til regioner eller fylker, eller slå sammen kommuner med relativt like gjennomsnittsinntekter. Da kan en få tilstrekkelig store geografiske enheter til å benytte utvalgsdata med inntekter på individnivå.

Av praktiske grunner foretrekkes det første alternativet. Kommunal gjennomsnittsinntekt blir da "nettoinntekt (pluss særfradrag) pr. innbygger etter kommuneskattelikningen".

For mange av variablene er det ikke foreslått kategorier. Dette vil ikke bli gjort før "straight-run"-fordelingene på disse variablene er kjent for undersøkelsens to hovedmasser - klientene og "normalgruppa".

3.4.2. Klientandeler i forskjellige inntektsgrupper

Det antas at klientandelen varierer med inntektsgruppene fordi inntekt har betydning for materielle kår og for sosial status.

Et barns materielle kår beskrives som foreldrenes inntekt (inkludert barnetrygd) fordelt på antall familiemedlemmer. Et tydelig problem med denne definisjonen er variasjonen mellom familietyper. En familie på 8 personer trenger ikke 4 ganger inntekten til en 2-persons familie for å oppnå de samme materielle kår. Forbruksbehovet fordelt på aldersgrupper kan også diskuteres. Trenger f.eks. barn og voksne like store økonomiske tilførsler?

Det er diskutert bl.a. i enkelte delrapporter og arbeidsnotater i Levekårsundersøkelsen (NOU 1977:44, Aasekjær 1976) om de enkelte familiemedlemmer skal veies ulikt og gis en vekt etter antatt forbruksbehov. Det ble imidlertid vurdert å være for komplisert å utarbeide slike vekter som det skulle være en viss faglig enighet om. Det vanlige er således å la hvert familiemedlem telle likt i slike inntektsbegreper som det dreier seg om her.

Jeg vil omgå noe av dette problemet ved å behandle de enkelte familietyper og familiestørrelser i stor grad atskilt:

Eksempler:

Tabell 4. Klientandel etter inntekt og familiestørrelse.
Masse: Barn og ungdom i familier med to foreldre

		Inntekt		
		Lav	Middels	Høy
Antall barn	1	100		
	2	100		
	3	100		
	4	100		
	5 el. flere	100		

Tabell 5. Klientandel etter inntekt og familiestørrelse.
Masse: Barn og ungdom i familier med enslige forsørgere

		Inntekt		
		Lav	Middels	Høy
Antall barn	1	100		
	2	100		
	3	100		
	4	100		
	5 el. flere	100		

En annen faktor som interfererer i forholdet mellom inntekt og materielle kår, er urbaniseringsgrad, fordi levekostnadene gjennomgående er høyere i byene enn i landdistriktene. Forholdet mellom urbaniseringsgrad og inntekt vil bli behandlet lenger bak i notatet.

Forøvrig vises til kapittel 2, hvor inntektsbegrepet blir drøftet nøyere.

I kapittel 2 ble det skilt mellom "absolutt" og "relativ" fattigdom. Hvis vi antar at det er en negativ samvariasjon mellom inntekt og klientisering, er det av interesse å se hvilket av de to inntektsfordelingsbegrepene som er mest virksomt.

En kan sammenlikne inntektsfordelinger ved å dele i tid eller rom. Problemet med det siste alternativet er at en sammenlikning av klienters inntekter med gjennomsnittet i kommunen krever at kommunene er sosiale referanserammer, hvis en slik sammenlikning fullt ut skulle besvare våre problemstillinger. Det gir også tolkningsproblemer, fordi levekostnadene ikke er like i de forskjellige deler av landet. Jeg velger imidlertid dette målet på relativ inntekt fordi alternativet - sammenlikning mellom inntektsfordelinger i forskjellige år - er enda mer komplisert.

Innhenting av opplysninger om familiemedlemmenes inntekter krever kopling til familieregisteret, og dette inneholder ikke fullstendige oppgaver før 1974. Gjennomsnittsinntekten har endret seg for lite fra 1974 til 1977 til at dette kan danne grunnlag for analyse, og det må også antas å være for kort tidsperiode til å reflektere endrede holdninger til hva som er fattigdom eller lav inntekt.

Det vil bli brukt litt forskjellige mål for det absolutte og det relative inntektsbegrepet. Det relative inntektsbegrepet baseres på et noe grovere mål enn det absolutte begrepet. Dette må gjøres fordi den ene komponenten i det relative målet er kommunal gjennomsnittsinntekt. Her blir det for dyrt å hente inn individtall for hele befolkningen. Det må benyttes tilgjengelige data på kommuninivå: nettoinntekt pluss særfradrag ved kommuneskattelikningen.

Vi vil bruke to mål på "absolutt inntekt", det ovenfornevnte ("nettoinntekt pluss særfradrag ved kommuneskattelikningen") og et noe mer komplisert mål som svarer til skattestatistikkens inntektsbegrep (se vedlegget). På denne måten vil vi ivareta to formål: å sammenlikne det relative og det absolutte inntektsbegrepet, og å kunne gi en relativt grundig beskrivelse av inntekt.

Tabell 6. Klientandel etter inntekt (desiler)

	Inntekt								
	Lav				Høy				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Klientandel					Desiler (median)				

Tabell 7. Klientandel etter inntektens forhold til gjennomsnittet i kommunen

	Relativ inntekt (i forhold til kommunens gjennomsnitt)								
	Lav				Høy				
	Desiler								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Klientandel									

Ved bruk av standardisert spredningsmål (desiler eller kvartiler) kan en sammenlikne de to inntektsmålenes effekt på den avhengige variabelen.

En kan også studere inntektsmålenes relasjon til begrepet "risikogruppe". En kan f.eks. se om det er noen forskjell på de to inntektsmålene når det gjelder å definere en risikogruppe med f.eks. mer enn 5 prosent klienter.

3.4.3. Urbaniseringsgrad, mobilitet og klientandel

Det har vært foreslått to mål på urbaniseringsgrad, ett knyttet til tettstedsstørrelse og en kombinert variabel kalt "bostedsstrøk".

Jeg antar at en ikke skal bringe med seg begge mål gjennom hele analysen for de begreper hvor flere mål er foreslått. En bør velge mål ved å studere hver av de to målenes effekt på den avhengige variabelen (ved statistiske modeller, proporsjonsdifferanser eller begge deler). I tillegg til "urbaniseringsgrad" kan målene på "kommunal økonomi" bli behandlet på denne måten.

Etter at relasjonen urbaniseringsgrad - klientandel er studert uten noen kontrollvariabler, skal en i tråd med framstillingen i kapittel 2 innføre begrepet "kommunens økonomiske evne".

Tabell 8. Klientandel etter urbaniseringsgrad og kommunenes økonomiske evne. Masse: 454 kommuner

		Urbaniseringsgrad			
		1	2	3	4
Kommunal økonomi	1				
	2				
	3				
	4				
	⋮				

Ved å stille sammen variablene urbaniseringsgrad, kommunens økonomiske evne og klientandel, skal en belyse spørsmålet om storbyene har mange klienter p.g.a. problemer eller p.g.a. evne.

Denne relasjonen kan beskrives på kommunenivå.

Det andre problemet som skal diskuteres ved relasjonen mellom urbaniseringsgrad og klientandel, er årsaksrekkefølgen (se kap. 2). Jeg vil belyse dette ved å kartlegge bostedet 5 år før klientiseringen.

Tabell 9. Klientandel etter bostedets urbaniseringsgrad i 1972 og 1977

		Urbaniseringsgrad 1977					
		Liten		Middels			Stor
		1	2	3	4	5	6
Urbaniseringsgrad	1						
1972	2						
	3						
	4						
	5						
	6						

Ved sammenlikning av urbaniseringsgrad i 1972 og 1977 må en ta hensyn til de kommunegrensereguleringer som har funnet sted i 1970-årene. Ved sammenslåing og splittelse av kommuner i denne perioden må dataene baseres på den sammenslåtte kommuneenhet, selv på det tidspunktet hvor kommunen var splittet.

5-års intervallet mellom de to registreringene er nokså tilfeldig valgt. I noen tilfeller er det en lang "latensperiode", slik at de sosiale problemene "oppsto" mer enn 5 år før problemene manifesterte seg i form av klientisering. I andre tilfeller blir tiltak iverksatt ved helt akutte problemer. Det kunne være ønskelig med måling på en rekke tidspunkter, men dette synes jeg ikke er noen prioritert oppgave.

På tross av disse tolkningsproblemene kan det sies at dersom klientandelene samvarierer klart med bostedskommunens urbaniseringsgrad også i 1972, er "stresshypotesen" styrket (jfr. kapittel 2).

Dersom det ikke er sammenheng mellom urbaniseringsgrad i 1972 og klientandel (eller det er negativ eller svært liten positiv sammenheng), kan det stilles opp to antakelser: Enten har det skjedd en "seleksjon" av problemfamilier fra mindre urbaniserte til mer urbaniserte kommuner, eller det er flytteprosessen som har vært problem- og klientskapende.

Ved sammenlikning av tallene for 1972 og 1977 må en ta hensyn til den generelle tettstedsveksten på 5 år og flyttemevegelsene til de aldersgruppene som barnevernsklientene og deres foreldre tilhører. Hvis foreldrene i mindre grad har beveget seg til større byer i løpet av de 5 årene, kan det være bilde på en alminnelig utvikling.

Fra de to hovedmassene vil jeg trekke ut to delmasser med barn og ungdom hvis foreldre bodde i relativt likt urbaniserte kommuner på de to tidspunktene. Jeg antar at i denne massen er stressmodellen relativt virksom - dvs. at urbaniseringsgrad er en årsaksfaktor.

Tabell 10 svarer på mange måter til tabell 8. Men siden det er foretatt en seleksjon av individer, antar jeg at enheten i tabell 10 må være individ og ikke kommune.

Tabell 10. Klientandel etter urbaniseringsgrad og kommunens økonomiske evne. Masse: barn og ungdom hvis foreldre bodde i kommune med lik urbaniseringsgrad i 1972 og 1977

		Urbaniseringsgrad				
		1	2	3	4
Komm. økonomi	1					
	2					
	3					
	4					
	⋮					

En vil da kunne studere relasjonen mellom urbaniseringsgrad, kommunal økonomi og klientisering i de tilfeller hvor urbanisering kan være årsak ikke bare til klientiseringen, men også til de sosiale problemene som utvikler seg forut for de offentlige inngrep. Jeg har søkt å holde utenfor de tilfeller hvor urbaniseringsgrad kan være et resultat av sosiale problemer.

Jeg har hevdet at interessen for urbaniseringsgrad som forklaringsvariabel i stor grad er knyttet til variabelen som indikator på "sosialt nettverk". Som det har vært drøftet foran, er "turbulens" målt i kommunale mobilitetsrater, et mulig uttrykk for viktige trekk ved det sosiale nettverket.

Et enkelt bilde av relasjonen mellom urbaniseringsgrad, kommunale flytterater og klientandel kan gis i følgende krysstabell.

Tabell 11. Barnevernsklienter pr. 1 000 personer 0-18 år etter urbaniseringsgrad og interkommunal flytterate.
Masse: 454 kommuner

		Urbaniseringsgrad				
		1	2	3	4
Inn- og utflyttings- rate	1					
	2					
	3					
	4					
	⋮					

På grunnlag av dataene kan det vurderes om mobilitet interfererer i relasjonen mellom urbaniseringsgrad og klientandel på en slik måte at det bør studeres nærmere enn det som er foreslått her.

3.4.4. Inntekt, urbaniseringsgrad og klientandel

Når en skal undersøke relasjonen mellom noen variabler under kontroll av andre variabler ved bruk av proporsjonsdifferanser, må de individer som har svært avvikende verdier på kontroll variablene utelukkes fra de enkelte tabellene.

Foran ble det foreslått å begrense massen til de klienter hvis foreldre hadde bosted med omtrent samme urbaniseringsgrad over en 5-års periode. Denne innsnevringen av massen vil også bli gjort i denne delen av analysen. Andre variabler som det er naturlig å kontrollere for, er kommunens økonomiske evne og familietype. Når det gjelder kommunal økonomi, kan kommuner med ekstreme verdier kuttes ut av denne delen av analysen. Når det gjelder familietype, kan det presenteres forskjellige tabeller for de mest typiske familietyperne.

Tabell 12. Klientandel etter inntekt og urbaniseringsgrad.
 Masse: Barnevernsklienter i familier med to foreldre og to barn, hvor foreldrene bodde under "lik" urbaniseringsgrad i 1972 og 1977, og de kommunale inntekter ikke avviker "sterkt" fra gjennomsnittet

		Urbaniseringsgrad		
		Sterkt	Middels	Svakt
Familieinntekt pr. familiemedlem	Høy	1	2	3
	Middels	4	5	6
	Lav	7	8	9

Et problem med å sette så mange begrensninger på massen, er at den blir for liten til analyse, eller det blir for få individer i enkelte kategorier. Kravene til kontroll av de mellomliggende (eller utenforliggende) variablene må derfor ikke settes så strengt at massen blir for liten.

Videre må de ekskluderte massene undersøkes. Det kan ikke trekkes generelle slutninger om relasjonene mellom variablene hvis tendensen i de utelukkede massene avviker sterkt fra hovedmassen.

I tabell 12 antas de høyeste klientprosjenter å finnes i gruppe 7. De grupper som det er av interesse å sammenlikne, er gruppe 4 og gruppe 8, dernest gruppene 1 og 9 og til slutt gruppe 2 og 6.

Etter modell av tabell 12 bør det lages tabeller med andre familietyper.

Tabell 13. Klientandel etter inntekt og urbaniseringsgrad.
 Masse: Barnevernsklienter i familier med én voksen og ett barn osv.

Tabell 14. Klientandel etter inntekt og urbaniseringsgrad.
 Masse: Barnevernsklienter i familier med to foreldre og ett barn osv.

Det bør for kontrollens og oversiktens skyld lages tabeller uten disse begrensningene av massen.

Tabell 15. Klientandel etter inntekt og urbaniseringsgrad

		Urbaniseringsgrad		
		Sterkt	Middels	Svakt
Familieinntekt pr. familiemedlem	Høy			
	Middels			
	Lav			

3.5. Stianalyse. Data på kommunenivå

Stianalysen omfatter et utvalg av de forannenvte variablene, som her blir "oversatt" til et annet nivå. Dichotomien "klient/ikke-klient" blir dermed "oversatt" til kommunale klientrater.

Stianalysens viktigste fordel i forhold til log-lineær analyse er at modellen gir adgang til å sette opp årsaksrelasjoner mellom forklaringsvariablene innbyrdes. Dessuten kan sammenhengen mellom kontinuerlige variabler beskrives mer nøyaktig i en stianalyse.

Ulempene består i dette tilfellet i analysenivået. Jeg antar at atskillig variasjon i klientiseringen skjer innenfor kommunegrensene, og ikke bare mellom kommunene.

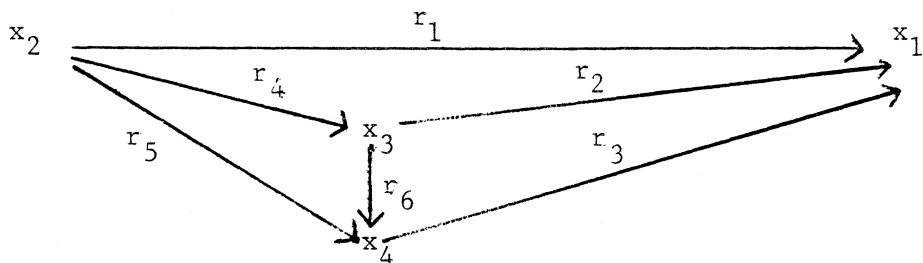
Et krevende og etter min oppfatning langt fra tilfredsstillende alternativ ville være å bygge opp informasjon om klientrater på kretsnivå. Min oppfatning er i korthet den at variasjonen i klientiseringen ikke lar seg beskrive på noen fullt ut tilfredsstillende måte bare ved geografiske kriterier. Utslagsgivende faktorer er altfor geografisk blandet til det.

Et viktig spørsmål som må besvares for å kunne gjennomføre en stianalyse, er imidlertid årsaksrekkefølgen mellom forklaringsvariablene. Når det gjelder urbaniseringsgrad og kommunaløkonomi, dreier det seg antakeligvis om gjensidig påvirkning. En økonomisk sterk kommune trekker folk til seg. Samtidig antar jeg at i den utviklingsfase vårt samfunn har gjennomgått etter krigen, har urbaniserte områder hatt bedre forutsetninger enn spredtbygde strøk til å bygge opp et ekspansivt næringsliv. Jeg betrakter den siste årsakssammenhengen som mer virksom enn den første, selv om det nok kan være noe tvil om dette.

Mobilitet synes å ha mest naturlig plass etter urbaniseringsgrad og kommunal økonomi. Urbaniseringsgrad og kommunenes økonomiske evne betraktes som gitt i større grad enn flytting. Det samsvarer med modeller i andre undersøkelser (f.eks. I. Bogen i Tidsskrift for samfunnsforskning 1981, bind 22). En referanse på individnivå mellom økonomi og flytting gir Flyttemotivundersøkelsen 1972 (NOS A 617, ART 73) som viser at arbeidsforhold og økonomi er viktige flyttemotiv.

Stidiagrammet kan da tegnes slik:

Figur 4

(residualer er ikke inntegnet)

- x_1 - klientandel
- x_2 - urbaniseringsgrad
- x_3 - kommunenes økonomiske evne
- x_4 - kommunal flytterate

Diagrammet i figur 4 kan uttrykkes i et likningssystem med 3 likninger. Urbaniseringsgrad blir en eksogen variabel som er bestemt av forhold utenfor modellen. Hver enkelt av de andre 3 variablene - de endogene variablene - kan beskrives som en funksjon av de variablene som ifølge figur 4 er virksomme, pluss et residualledd. På dette grunnlaget kan det beregnes en "observator" som måler modellens tilpasning.

Hvis en først skal innlemme stianalyse i prosjektet, kan det være hensiktsmessig å trekke inn flere variabler. Dette har foreløpig ikke vært vurdert konkret.

Litteratur

- Allardt, E. (1975): Att ha, att älska, att vara. Om välfärd i Norden. Lund 1975.
- Amundsen, I. (1980): En studie av sosiale problemers definisjon. Institutt for sosiologi, Universitetet i Bergen.
- Andersen, A.S. (1977): Levekår for husholdninger med lav inntekt. Avgrensning av lavinntektshusholdninger. ANO/IO 77/3. Statistisk Sentralbyrå. Oslo.
- Andersen, A.S. et.al. (1980): Inntektsfordeling og levekår. SØS 46, Statistisk Sentralbyrå. Oslo.
- Asheim, B.T. (1978): Regionale ulikheter i levekår. NOU 1978:3. Delutredning fra Levekårsundersøkelsen.
- Aubert, V. (1969): Sosiologi. Oslo.
- Bastiansen, A. (1975): Urbaniseringsgrad, sosiale problemer og sosiale nettverk. INAS arbeidsrapport nr. 18.
- Bogen, I. (1981): Ikke-medisinske årsaker til uførhet. Tidsskrift for samfunnsforskning, bd. 22.
- Brunborg, H. (1979): Cohabitation without marriage in Norway. ART 116. Statistisk Sentralbyrå. Oslo.
- Dahl, T.S. (1978): Barnevern og samfunnsvern. Oslo.
- Dalgard, O.S. (1980): Bomiljø og psykisk helse. Oslo.
- Flaatten, E.S. og Sandbæk, M. (1980): Barnevern - barnas vern? Oslo barnevernkontor.
- Frønes, I og Tiller, P.O. (1976): Sosial endring og oppvekstvilkår. Utvalgsprosedyre. Arbeidsnotat, INAS. Oslo.
- Haldorsen, T. (1977): Om log-lineær analyse av flerveistabeller ANO/IO 77/46. Statistisk Sentralbyrå.
- Hauge, R. (1970): Gjengkriminalitet og ungdomskulturer. Oslo.
- Hellevik, O. (1980): Kausalanalyse av krysstabeller. Oslo.
- Holmøy et.al. (1973): Rammeplan for "Sosialt utsyn". I "Metodehefte nr. 8", ANO/IO 73/18. Statistisk Sentralbyrå.
- Hovedkomiteen for norsk forskning (1975): Sosiale problemer, helse og arbeidsliv. Skrifter nr. 3.
- Israel, J. (1972): Om fremmedgjøring. Oslo

- Jackson, D. (1972): Poverty. New York.
- Karlsen, J.E. (1978): Arbeidsforhold og arbeidsmiljø. NOU 1978: 25. Delutredning fra Levekårsundersøkelsen.
- Kolberg, J.E. et.al. (1977): Uførepensjon og samfunnsstruktur. NOU 1977:2. Delutredning fra Levekårsundersøkelsen.
- Kristofersen, L. (1974): Sosiale avvik, sykkelighet og dødelighet i Norge. NIBR rapport 36. Norsk institutt for by- og regionforskning. Oslo.
- Leira, A. Sosialhjelpstatistikken - et hjelpemiddel i den sosiale planleggingen? I Sosialt Forum/Sosialt Arbeid, nr. 2 1977.
- Lov om barnevern.
- NOU 1972:30. Sosiale tjenester. Oslo.
- NOU 1976:28. Levekårsundersøkelsen. Bergen.
- NOU 1976:58. Attføringsarbeidet. Oslo.
- Ot.prp. nr. 12 (1978-79): Om lov om endringer i lov av 17. juli 1953 nr. 14 om barnevern.
- Rideng, A. (1974): Klassifisering av kommunene i Norge 1974. ART nr. 67. Statistisk Sentralbyrå.
- Rikstrygdeverket (1977): Årsmelding og regnskap.
- Ringen, A. (red.) (1975): Velferdsforskning og sosialpolitikk. INAS-rapport 75:1. Oslo.
- Rokkan, S.: Numerical Democracy and Corporate Pluralism.
- I Valen, H. (red.) (1972): Politisk aktivitet og struktur.
- Rødseth, T. (1977): Inntektsfordeling i Norge. NOU:44. Delutredning fra Levekårsundersøkelsen. Bergen.
- Stangeland, P. og Nilsen, J. (1976): Sosialklientene og det stramme arbeidsmarked. Stavanger.
- Statistisk Sentralbyrå: Barneomsorg. NOS 1969 A 372, 1980 A 481, 1971 A 547, 1972 A 626, 1973 A 703, 1974 A 757, 1975 A 843, 196 A 978.
- Statistisk Sentralbyrå: Folke- og bolig telling 1970, hefte 1 NOS a 679.
- Statistisk Sentralbyrå (1974): Flyttemotivundersøkelsen 1972 NOS a 617.
- Statistisk Sentralbyrå (1979): Eldre i aldershjem 1977. SA nr. 42.
- Statistisk Sentralbyrå (1979): Skattestatistikk 1977 NOS B 41.

- Statistisk Sentralbyrå (1979): Inntektsstatistikk 1976. NOS B 94.
- Statistisk Sentralbyrå: Sosialstatistikk. NOS 1977 B 99, 1978 B 130, 1979 B 192.
- Statistisk Sentralbyrå (1980): Sosialt utsyn 1980. SA nr. 49.
- Statistisk Sentralbyrå (1981): Statistisk ukehefte nr. 11. Barnevernsstatistikk 1979.
- Sjernø, S. (1981): Sosialpolitikk, byråkrati, profesjon.
- St.meld. nr. 71 (1972-73): Langtidsprogrammet 1974-77. Spesialanalyse 2.
- Sveri, K. (1957): Barnevensloven. Oslo.
- Syse, J.Ø. (1971): Antall fosterhjem og fosterbarn i Vestfold. Fosterhjemsentralen i Vestfold, Tønsberg.
- Østby, L. (1975): Hvem flytter i Norge? ART nr. 73. Statistisk Sentralbyrå.
- Aasekjær, U. (1975): En kohortundersøkelse av lavinntekt. Levekårsundersøkelsen, arbeidsnotat nr. 71. Bergen.
- Aasekjær, U. (1976): Lavinntektstakere og lavinntektshushold. Levekårsundersøkelsen, arbeidsnotat nr. 84. Bergen.

VEDLEGG. FILEBESKRIVELSER OG INSTRUKS

Resultatfile 1. Barneverns klienter 1969-79

Resultatfile			Inputfiler	
Posisjoner, koder	Feltets el. kodens navn	DOFØ 0028005	DHHO 0026002-10	DTÅS 0011008
01-04	Bostedskommune	01-04	01-04	03-06
05-31	Navn	05-31	05-31	07-32
32	Blank			
33-38	Fødselsdato	32-37	32-37	33-38
39-43	Personnummer	38-42	38-42	39-43
44	Kjønn	40	40	44
44=1	gutt	40=1,3,5,7,9	40=1,3,5,7,9	44=1
44=2	jente	40=2,4,6,8,0	40=2,4,6,8,0	44=2
<u>Saken er tatt opp av</u>				
45=1	Barnet selv	-	-	45=1
46=2	Foreldre	69=7	101=1	46=2
47=3	Skole, skolepsyk.	69=4	104=1	47=3
48=4	Lege, hlsrd. hlstn.	69=3	105=1 108=1	48=4
49=5	Sosialarbeider	69=2	106=1 107=1	49=5
50=6	Familievernkontor	-	-	50=6
51=7	Politi, overf.politi	69=1	110=1 111=1	51=7
52=8	Andre	69=5,6,	102=1 103=1 112=1	52=8
<u>Henvendelse</u>				
A. Skadelige forhold				0
53=1	Ingen skadelige forhold			53=1
54=2	Sykdom i hjemmet			54=2
55=3	Ekteskapsprobl.			55=3
56=4	Dårlige boforhold			56=4
57=5	Alkoholmisbruk			57=5
58=6	Barnemishandling			58=6
59=7	Annet			59=7
60=8	Utenfor hjemmet			60=8
61=0	ingen skadelige forhold	70=0-7	114=1	61=0
61=1	Skadelige forhold	70=0-7	114=1	61=1

Resultatfile (forts.)

Resultatfile			Inputfiler	
Posisjoner, koder	Feltets navn el. kodens navn	DOFØ 0028005	DHHO 00260022010	DTÅS 0011008
<u>B. Lovbrudd</u>				
62=1	Ikke noe problem	70=0	119=1	62=1
63=2	Skoleprobl.	71=4	120=1	63=2
64=3	Reist	-	121=1	64=3
65=4	Tjuveri	71=1	122=1	65=4
66=5	Vold	71=3	126=1 128=1	66=5
67=6	Alkohol	71=5	124=1	67=6
68=7	Narkotika	71=7,8	123=1 125=1	68=7
69=8	Annet	71=2,6	129=1	69=8
70=0	Blank i 63-69	70=1,3,5,7,8,R	115=1	70=0
70=1	Markering i pos. 63-69	70=1,3,5,7,8,R	115=1	70=1
<u>C. Ikke økonomisk forsørget</u>				
71=1	Ingen problem			71=1
72=2	Frafall av forsørger			72=2
73=3	Lav inntekt			73=3
74=4	Annet			74=4
75=0	Markering i pos. 71 og blank i pos. 72-74	70=0,1,2,3	116=1	75=0
75=1	1=markering i pos. 72-74	70=0,1,2,3	116=1	75=1
<u>D. Funksjonshemming</u>				
76=1	Ingen funksjonsh.	72=0	131=1	76=1
77=2	Fysisk funksjonsh.	72=1,6	132=1 133=1 134=1 135=1 138=1	77=2
78=3	Nervøse lidelser	-	136=1	78=3
79=4	Andre nervøse lidelser	72=2-5	137=1	79=4
80=0	Blank i pos. 77-79	70=2,3,6,7,9,R	117=1	80=0
80=1	Markering i pos. 77-79	70=2,3,6,7,9,R	117=1	80=1

Resultatfile (forts.)

Resultatfile		Inputfiler		
Posisjoner, koder	Feltets navn	DOFØ 0028005	DHHO 0026002010	DTÅS 0011008
<u>Foreldreforhold</u>				
81=1		76=1	76=1	81=1
81=2		76=4	76=4	81=2
81=3		76=2	76=2	81=3
81=4		76=3	76=3	81=4
81=5		76=5	76=5	81=5
81=6		76=6	76=6	81=6
82	Første forebyggende tiltak 69-75	51	51	
83-84	Første omsorgsplass. 69-75	53-54	53-54	
85-86	Første vernetiltak 76-79			91-92
87-88	Statistikkår 1970	77-78		
89-90	" 1971	77-78		
91-92	" 1972	77-78		
93-94	" 1973		77-78	
95-96	" 1974		77-78	
97-98	" 1975		77-78	
99-100	" 1976			01-02
101-102	" 1977			01-02
103-104	" 1978			01-02
105-106	" 1979			01-02
107-108	Vernetiltak 31.12-70	66-67		
109-110	" 31.12-71	66-67		
111-112	" 31.12-72	66-67		
113-114	" 31.12-73		66-67	
115-116	" 31.12-74		66-67	
117-118	" 31.12-75		66-67	
119-120	" 31.12-76			168-169
121-122	" 13.12-77			168-169
123-124	" 31.12-78			168-169
125-126	" 31.12-79			168-169
127	Antall ganger meldt som nye barn			
128-129	Antall år under vernetiltak			
130-131	Inntaksår til og med 1969	77-78 (DOFØ 0028002)		
132-133	Vernetiltak 31.12-69	66-67		

Resultatfile II.

(Masse 1: Barnevernsklienter 1978

Masse 2: Utvalg av personer født 1961-78)

Resultatfile		Inputfiler	
Posisjoner	Feltets navn	Hjelpefile	Resultatfile III
01-04	Bostedskommune	01-04	
05	Masse	05	
06-16	Fødselsnr.	06-16	
17-27	Familienummer	39-49	
28	Familietype	61	
29-30	Antall familiemedlemmer	62-63	
31-32	Antall pers. i familien født i 1961-77	64-65	
33	Ekteskapeleg status	66	
34	Status i familien		
35-39	Barnetrygd		
40-46	Familieinntekt I		
47-53	Familieinntekt II		
54-60	Inntekt pr. familiemedlem I		
61-67	Inntekt pr. familiemedlem II		
68-72	Komm. gj.snittsinntekt		43-47
73-76	Inntekt i % av komm. gj.snitt		
77-81	Komm. innt. pr. ib. I		69-73
82-86	Komm. innt. pr. ib. II		74-78
87	Bostedsstrøk		79
88-93	Tettstedsstørrelse		80-85
94-96	Tettsted/rangering		86-88
97-99	Mobilitet		99-101
100-103	Bostedskommune 1972		
104-109	Tettstedsstørrelse 1972		
110-112	Tettsted (rangering) 1972		

Resultatfile III.
 (Masse: Alle kommuner i 1977)

Resultatfiler		Inputfiler
Posisjoner	Feltets navn	
01-04	Kommunenr.	
05-10	Antall innbyggere 31/12-77	
11-13	Antall nye klienter (født 1960-78)	Resultatfile 1, pos. 103-104
14-19	Antall personer født 1960-78	DTAS-11-8, pos. 1-2=78
20-22	Klientandel 1978 (pr. 10 000)	
23-29	Nettoinntekt 1 000 kr	DOSÆ-0004-020-008, pos. 32-41
30-36	Særfradrag 1 000 kr	DOSÆ-0004-020-008, pos. 42-51
37-42	Blank	
43-47	Inntekt pr. ib.	
48-54	Skatteinntekter 1 000 kr	Kommuneregnskapet, record- layout (pos. 18-24)
55-61	Skatteutjammingsmidler 1 000 kr	Kommuneregnskapet, record- layout (pos. 18-24)
62-68	Formålsbestemte overføringer 1 000 kr	Kommuneregnskapet, record- layout (pos. 18-24)
69-73	Komm. innt. pr. ib. I	
74-78	Komm. innt. pr. ib. II	
79	Kommunetype	
80-85	Tettstedsstørrelse	
86-88	Tettsted/rangering	
89-93	Innflytting	DKSØ-0010-002-001
94-98	Utflytting	DKSØ-0010-002-001
99-101	Mobilitet (inn- og utflytting pr. 1 000 ib.)	
102-107	Tettstedsstørrelse 1970	
108-110	Tettsted/rangering 1970	
111-116	Antall innbyggere 31/12-76	
117-122	Middels innbyggertall 1977	

Hjelpefile

Masse: Alle personer i samme familie som

A) nye barneverns klienter i 1978

B) personer født i 1961-78

Resultatfile		Inputfiler	
Posisjoner	Feltets navn	DEHA-5007-115 (1978)	DOSÆ-0003-097 (1977)
01-04	Bostedskommune	108-111	
05	Masse		
06-16	Fødselsnummer	1-11	
17-27	Morens fødselsnummer	147-157	
23-38	Farens fødselsnummer	164-174	
39-49	Familienummer	266-276	
61	Familietype		
62-63	Antall familiemedlemmer		
64-65	Ant. pers. i familien født i 1961-77		
66	Ekteskapelig status	118	
	<u>Inntekt</u>		
67-73	Nettoinntekt kommune		53-59
74-80	Nettoinntekt stat		60-66
81-84	Pensj.giv. innt. i tj.forh.		67-70
85-88	" " " i andre næringer		71-74
89-92	" " " i primærnæring		75-78
93-97	Inntekt ombord		79-83
98-101	Pensj.giv. innt. ombord		84-87
102-106	Særfradrag		88-92
107-113	Inntekt		
114	Likning		

INSTRUKSER

Resultatfile I (barnevernsfilen)

Det lages en file med en record for hver person.

Hvis en person forekommer flere i flere årganger (filer), skal kodene i den nye filen i hovedsak overføres fra kodene i den første årgangen hvor personen finnes. Dette gjelder posisjonene 1-86 i den nye filen. For posisjonene 87-126 angis årgangene som skal danne filen i selve filebeskrivelsen. Kodene i pos. 87-88 skal overføres fra kodene i 1970-filen, kodene i pos. 89-90 skal overføres fra 1971-filen osv.

Pos. 127-129 er omkodinger. Kodene her skal ikke overføres direkte fra input-filene.

Hvis et felt på en av input-filene har en kode som ikke er angitt i filebeskrivelsen, kan denne koden ikke overføres til resultatfilen. For de fire første feltene (kommune, navn, fødselsdato, personnummer) og for pos. 82-86 overføres kodene fra 1. inputfile uten endringer. Med 1. inputfile menes første årgang hvor personen finnes.

Gamle kommunekoder som er ugyldige i dag, opprettholdes i sin opprinnelige form. Gamle koder over vernetiltak skal også opprettholdes i sin opprinnelige form.

Resultatfile II

Filen består av to masser:

Masse 1: barn og ungdom som ble klienter i barnevernet i 1978.

Masse 2: utvalg av personer født i 1961-78.

Filen bygges for en stor del opp av kommunefilen (resultatfile III) og hjelpefilen.

Pos. 34. Undersøkelsespersonens status i familien

1. barn

ekteskapelig status: ugift (pos. 33=1)

antall familiemedlemmer: mer enn 1 (pos. 29-30)

2. enslig

antall familiemedlemmer: 1 (pos. 29-30)

3. hovedperson eller ektefelle

ekteskapelig status: gift (pos. 33=2)

4. enslig mor/far

(pos. 6-16)=(pos. 17-27), dvs. fødselsnr. = familienr.

ekteskapelig status: ugift eller tidligere gift (pos. 33#2)

antall familiemedlemmer (pos. 29-30): mer enn 1

Pos. 35-39. Beregnes ut fra pos. 31-32 (tallet på barn under 17 år i 1977).

pos. 31-32 = 1: pos. 35-39 = 708

pos. 31-32 = 2: pos. 35-39 = 2 640

pos. 31-32 = 3: pos. 35-39 = 5 592

pos. 31-32 = 4: pos. 35-39 = 8 820

når (pos. 31-32) > 4:

pos. 31-32 = 4+x: pos. 35-39 = 8 820 + (3 516 · x)

pos. 40-46. Summen av inntektene (pos. 107-113 i hjelpefilen) til alle med samme familienr. (pos. 17-27) + barnetrygd (pos. 35-39).

pos. 47-53. Summen av familiemedlemmenes nettoinntekter ved kommuneskattelikningen (+ særfradrag) Summør (pos. 67-73) og (pos. 102-106) fra hjelpefilen for alle personer med samme familienr.

pos. 54-60. pos. 40-46/pos. 29-30

pos. 61-67. pos. 47-53/pos. 29-30

pos. 73-76. (pos. 61-67) · 100/pos. 68-72

pos. 100-103. File: DEHA-5531-115, pos. 72-75

pos. 104-112. Bostedskommunen i 1972, påført verdier utfra kommunens største tettsted i 1970. Skal ha verdiene til kommunen som blir angitt i pos. 100-103. Verdiene overføres fra kommunefilen, pos. 102-110.

Kommunefilen (Resultatfile III)

Filen består av 454 records (alle kommuner i 1977).

pos. 5-10. Panches etter tall i Årboka eller en NOS-publikasjon, eller overføres fra NSD-file.

pos. 14-19. Bruk filen DEEG-0001-010 for 1977.

sett betingelse at pos. 8-9 er mindre enn 18.

Summør opp antall personer i pos. 15-20.

pos. 20-22. ((pos. 11-13 · 10 000)/(pos. 14-19)).

pos. 23-36. Inputfile: DOSÆ-0004-020-008.

Seleksjoner: pos. 2 = 1 (kommuneskattelikningen)

pos. 7-8 = 14-16, 20, 34, 36 (forskottspliktige, personlige skattytere).

pos. 43-47.
$$\frac{[(\text{pos. } 23-29) + (\text{pos. } 30-36)] \cdot 1\,000}{(\text{pos. } 5-10)}$$

pos. 48-68. På filen fra Kommuneregnskapet har hver inntekts- og utgiftspost en egen record. Skatteinntektene blir således tallet i pos. 18-24 for den record som er definert på følgende måte:

pos. 08-11 = 1 900, pos. 12-14 = 740, pos. 01 = 4.

Utjammingsmidlene til en kommune er tallet i pos. 18-24 for den record som har kommunens kode (pos. 4-7) og dessuten er definert slik:

pos. 1 = 4, pos. 8-11 = 191 \wedge , og pos. 12-14 = 710.

De formålsbestemte overføringene er summen av 7 records med følgende koder i pos. 8-11: 11 $\wedge\wedge$, 12 $\wedge\wedge$, 13 $\wedge\wedge$, 14 $\wedge\wedge$, 15 $\wedge\wedge$, 16 $\wedge\wedge$, 18 $\wedge\wedge$. Alle disse records har pos. 1 = 4 og pos. 12-14 = 710.

pos. 69-73.
$$\frac{[(\text{pos. } 48-54) + (\text{pos. } 55-61) + (\text{pos. } 62-68)] \cdot 1\ 000}{(\text{pos. } 5-10)}$$

pos. 74-78.
$$\frac{[(\text{pos. } 48-54) + (\text{pos. } 55-61)] \cdot 1\ 000}{(\text{pos. } 5-10)}$$

pos. 80-85. Størrelsen på største tettsted i kommunen i 1980 finnes i notat fra Folketellingskontoret.

pos. 86-88. Rangering på grunnlag av pos. 80-85 og kommentarer i kapittel 3.4.1.

pos. 89-93. DKSØ-10-2-1-filen gir tallet på innflyttere og innvandrere. (pos. 1-4) = 1977 gir det ønskede årstall og pos. 9-12 viser kommunenr.

pos. 94-98. DKSØ-10-2-2-filen gir tallet på utflyttere og utvandrere på tilsvarende måte som DKSØ-10-2-1-filen gir tallet på innflyttere og innvandrere.

pos. 99-101.
$$\frac{[(\text{pos. } 89-93) + (\text{pos. } 94-98)] \cdot 1\ 000}{\text{pos. } 117-122}$$

pos. 102-107. Størrelsen på største tettsted i kommunen finnes i Folketellingen 1970 - NOS A 679.

pos. 108-110. Rangering på grunnlag av pos. 102-107.

pos. 111-116. Markerer som pos. 5-10.

pos. 117-122.
$$\frac{(\text{pos. } 5-10) + (\text{pos. } 111-116)}{2}$$

Hjelpefile

Hjelpefilen består av følgende masser (pos. 5):

Masse 1: personer født 1961-78 som ble klienter i barnevernet i 1978.

Masse 2: utvalg av personer født i 1961-78.

Masse 3: personer med samme familienummer som personene i masse 1 og 2.

Personer med samme familienummer vil i dette tilfelle i første rekke være foreldre (biologiske foreldre, adoptivforeldre, steforeldre) og søsken som bor samme med den primære undersøkelsespersonen (masse 1 og 2). Et unntak utgjør de undersøkelsespersoner som selv har stiftet familie med ektefelle og/eller barn. I disse tilfeller har ikke foreldre og søsken samme familienummer som undersøkelsespersonen.

Masse 1 tas fra DTÅS-11-8 (1978), statistikkår (pos. 1-2) = 78.

Masse 2 tas fra en av Personregisterets kronologifile for 31/12 1977.

Deretter sorteres filen (DEHA-5007-115) etter familienr., og masse 3 kan tas ut.

Omtrent 2 promille av personene i masse 2 vil også finnes i masse 1. Det er neppe hensiktsmessig å luke ut disse dublettene, siden den avhengige variabelen er forholdstallet mellom masse 1 (klientene) og den populasjonen som masse 2 danner et tilfeldig utvalg av. Hvis en betrakter den avhengige variabelen som en brøk, vil den altså ha tallet på klienter både i teller og nevner i brøken.

Disse dublettene i massene med barna vil en finne igjen i massene med foreldre og søsken.

Følgende posisjoner skal bare fylles ut for masse 1 og 2: pos. 1-4, pos. 17-38 og pos. 66.

Pos. 61-65 skal også fylles ut for masse 1 og 2. Dette er imidlertid ikke individuelle kjennetegn, men familiekjennetegn.

Disse posisjonene skal fylles ut for masse 1, 2 og 3: pos. 6-16, pos. 39-49 og pos. 67-113.

pos. 62-63. Det telles opp tallet på personer (records) fra Personregisteret med samme familienr. som er angitt i pos. 39-49 (pos. 266-276 på DEHA-5007-115-filen).

pos. 64-65. Opptelling som for pos. 62-63, med følgende begrensning: pos. 10-11 skal være større enn 60 og mindre enn 78.

pos. 107-113. 1) Sum av følgende to komponenter:

- 1 - a) nettoinnt. + særfradrag ved statssk.likn.
hvis innt. til staten er større evn null,
eller
 - b) nettoinnt. + særfradrag ved komm.sk.likn.
hvis innt. til komm. er større enn null,
eller
 - c) pensjonsgiv.innt. i og utenfor tjenesteforh.
- 2 - a) nettoinnt. til sjøs hvis den er større enn
null, eller
 - b) pensjonsgivende inntekt til sjøs.

pos. 114. 114 = 1 særskilt likning

114 = 2 felleslikning